Introduktionspromemoria i samband med reformen av bevisupptagning

Innehåll

1 Bakgrund och mål för reformen och promemorian ... 3
2 Strukturerad rättegång i tingsrätten ... 6
2.1 Bestämmelser och förarbeten ... 6
2.1.1 Förberedelse av mål ... 6
2.1.2 Huvudförhandling ... 8
2.2 Arbetsgruppens ställningstaganden ... 9
2.2.1 Tvistemål ... 9
2.2.2 Brottmål ... 10
3 Framställning och indexering av bevisupptagningar ... 12
3.1 Bestämmelser och förarbeten ... 12
3.2 Arbetsgruppens ställningstaganden ... 14
3.2.1 Innehållet i bevisupptagningen ... 14
3.2.2 Indexeringens mål ... 15
3.2.3 Genomförande av indexering i praktiken ... 15
3.2.4 Förhörssättets inverkan på indexeringen ... 17
4 Innehållet i besvären och bemötandena ... 19
4.1 Bestämmelser och förarbeten ... 19
4.2 Arbetsgruppens ställningstaganden ... 20
5 Huvudförhandling i hovrätten ... 22
5.1 Bestämmelser och förarbeten ... 22
5.2 Arbetsgruppens ställningstaganden ... 23
6 Tilläggs- och omförhör ... 25
6.1 Bestämmelser och förarbeten ... 25
6.2 Arbetsgruppens ställningstaganden ... 26
6.2.1 Allmänt ... 26
6.2.2 Omförhör ... 28
6.2.3 Tilläggsförhör ... 30
6.2.4 Förfarande vid tilläggs- och omförhör ... 32
7 Hänvisningsförfarande ... 35
7.1 Bestämmelsen och förarbeten ... 35
7.2 Arbetsgruppens ställningstaganden ... 36

7.2.1 Förutsättningar och beslutsfattande i fråga om hänvisningsförfarandet....36
7.2.2 Hänvisningsförfarande i praktiken....37
8 Överklagande av ett handläggningsavgörande om bevisupptagning....39
8.1 Bestämmelse och förarbeten....39
8.2 Arbetsgruppens ställningstaganden....40
9 Andra relevanta lagändringar....41
9.1 Utnyttjande av tidigare bild- och ljudupptagningar....41
9.2 Anmälan om upptagning till den som ska höras....42
9.3 Utskrift....43
9.4 Bevaring av upptagningen....43
9.5 Utlämnande av uppgifter i en bild- och ljudupptagning....43

1 Bakgrund och mål för reformen och promemorian

Hovrättsförfarandet har upprepade gånger varit föremål för reformer sedan 1998. I det första skedet försökte man kraftigt öka hovrättsprocessens muntlighet tills man upptäckte att hovrätterna i ett fullskaligt förfarande behandlade för många mål där muntlig förhandling ledde till onödiga huvudförhandlingar. Senare har man strävat efter att effektivisera hovrättsförfarandet genom bestämmelser om sållning och tillstånd till fortsatt handläggning samt genom att öka hovrättens prövningsrätt i fråga om återgivande av muntlig bevisning.

Målet har varit att hovrätterna i egenskap av fullföljdsdomstolar ska säkerställa att tingsrätternas avgöranden med fel resultat inte förblir i kraft. Hovrätternas rättsskyddsuppgift och kontrolluppgift som kompletterar tingsrätternas verksamhet har således accentuerats och kommer att accentueras ytterligare i och med reformen. Reformerna har lett till att högsta domstolen har varit tvungen att utfärda prejudikat som har dragit upp riktlinjer för det närmare innehållet i hovrättsförfarandet.

Syftet med den nu genomförda reformen av bevisupptagningen (L 96–101/2022) är att förbättra riktigheten i bedömningen av bevisningen i hovrätterna, effektivisera förfarandet för sökande av ändring samt minska de kostnader och olägenheter som sökande av ändring medför för parterna och vittnena. Detta innebär en viss avvikelse från omedelbarhetsprincipen i hovrätten eller rättare sagt en ny tolkning av den. I enlighet med principen om bästa bevismaterial är dessa bild- och ljudupptagningar som tingsrätten gör den mest omedelbara muntliga bevisningen om namngivna bevisteman (bevismedlets interna omedelbarhet, dvs. hur kort beviskedjan är). Bevisningsförfarandets omedelbarhet förverkligas vid huvudförhandlingen, där dessa upptagningar visas upp. Reformen innebär dessutom att digitaliseringen av domstolarna framskrider och att ny teknik tas i bruk vid upptagning av bevisning. För att bild- och ljudupptagningar ska kunna utnyttjas vid ändringssökande krävs det att bevisningen tas emot strukturerat i tingsrätten och att berättelserna sparas i bild- och ljudupptagningarna.

Syftet med denna promemoria är att hjälpa till att sätta sig in i reformen. Avsikten är också att redan på förhand försöka förtydliga de tolkningsmöjligheter som det nya bevisupptagningsförfarandet medför för såväl tingsrättsförfarandet som hovrättsförfarandet. Med tanke på hur reformen kommer att lyckas är det viktigt att tingsrätterna och hovrätterna och deras alla intressegrupper förstår reformens centrala mål på samma sätt redan innan reformen träder i kraft. Då blir det möjligt att gemensamt anta de verksamhetssätt som tjänar uppnåendet av målen för reformen tillsammans. Därför har också företrädare för olika intressentgrupper medverkat vid utarbetandet av denna promemoria.

Arbetsgruppens ställningstaganden är givetvis inte juridiskt bindande ställningstaganden för domstolarna, utan arbetsgruppens uppfattningar om rekommenderade tillvägagångssätt och tolkningar. Promemorian har också innan dess slutliga innehåll fastställs diskuterats i tingsrätterna och hovrätterna samt hos olika intressentgrupper för att de verksamhetssätt som presenteras i

promemorian i så stor utsträckning som möjligt ska motsvara allas gemensamma åsikter. I promemorian behandlas inte frågor som i sig är mycket viktiga med tanke på reformen och som gäller domstolarnas resurser eller den teknik som används, men remissvaren om dem har förmedlats till Domstolsverket.

I och med bevisupptagningsförfarandet spelar tingsrätterna in muntlig bevisning på videoupptagningar och på dessa upptagningar bygger mottagandet av muntlig bevisning i hovrätten. Utnyttjandet av videoupptagningar i stället för personbevisning är en betydande reform med tanke på hovrätternas rättskipningsverksamhet. Reformen ställer långtgående krav på hur tingsrätterna ska ta emot muntlig bevisning på ett strukturerat sätt vid huvudförhandlingen för att videoupptagningar av muntlig bevisning ska vara användbara i hovrätterna.

I detta avseende kan reformen endast anses vara en slags fortsättning på 1993 års reform av rättegångsbalken, som betonar domarens processledningsskyldigheter och att det redan under förberedelsen av målet klargörs det närmare innehållet i de tillämpliga rättsinstruktionerna, de ostridiga omständigheter som är relevanta för avgörandet av målet och den bevisning som ska läggas fram om de omständigheter som förblir ostridiga. I och med reformen kan ett strukturerat mottagande av bevisning också i brottmål förutsätta att tingsrätten i större utsträckning än tidigare begär svaromål på förhand, utarbetar sammandrag och håller förberedelsesammanträden. I omfattande brottmål betonas också att man redan vid förundersökningen bör förutse att målet ska behandlas på ett strukturerat sätt i tingsrätten. Sådana förberedande åtgärder bör vidtas när de leder till en tydligare och enklare behandling av målet.

Bevisningen ska tas emot och målet vid behov även i övrigt behandlas som tematiska helheter i en konsekvent ordning, dvs. i en ordning som motsvarar avgörandet av frågorna i en senare dom. Detta förtydligar och underlättar också avfattandet av domen och har varit ett mål redan tidigare. Nytt är bara att den muntliga bevisningen nu spelas in i videoupptagningar som vid behov indexeras och utnyttjas vid överklaganden. Det ligger också i parternas intresse att målet behandlas på ett klart och ändamålsenligt sätt, eftersom detta gör det möjligt att koncentrera sig på att bedöma centrala tvistefrågor. I bästa fall förbättrar reformen således också domarnas kvalitet ytterligare.

Indexeringen får inte bli en faktor som äventyrar ett lyckat bevisupptagningsförfarande. Indexering behövs i allmänhet endast i omfattande mål där det är nödvändigt att identifiera de olika bevistemana i berättelserna (sakhelheter), dvs. den interna strukturen i varje berättelse som behandlar de olika temana. Om vittnesberättelsen i ett omfattande mål behandlar endast ett tema, behövs ingen indexering inom berättelsen. Struktureringen av omfattande mål förtydligar och underlättar därmed behandlingen av dem redan i tingsrätten, vilket innebär att man sparar arbete snarare än att det skulle medföra extra arbete. Om tingsrätten har lyckats strukturera huvudförhandlingen, är det sannolikt att indexeringen av den muntliga bevisningen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt i enlighet med anteckningarna i processplanen och motsvarande protokoll. Genom indexering säkerställs bevisupptagningarnas användbarhet i hovrätten och högsta domstolen.

Om däremot strukturеringen av processen och vittnesförhöret har misslyckats, är det sannolikt att indexeringen kommer att vara arbetsdryg eller rentav omöjlig på ett sätt som garanterar att upptagningarna kan användas i hovrätten. I sådana situationer blir hovrätten i värsta fall tvungen att på nytt ta emot personbevisning vid huvudförhandlingen, vilket eventuellt försämrar bevisningens kvalitet i målet och å andra sidan leder till onödiga merkostnader för såväl parterna, vittnena som staten. Således är strukturerad huvudförhandling klart det viktigaste målet med reformen i tingsrätten och därmed att bevisningen riktas på rätt sätt temavis i logisk ordning endast till tvistefrågor. Detta ställer tydliga krav också på sammandraget, som ska utgöra grunden för den tematiska bevisupptagningen.

I och med reformen övergår tyngdpunkten i rättegången i allt högre grad till tingsrätterna. De bevisupptagningar som görs vid tingsrättens huvudförhandling utgör grunden för mottagande och behandling av muntlig bevisning vid överklaganden. Parterna och tingsrätten ska således tillsammans planera och genomföra bevisupptagningen i enlighet med målen för reformen så att tyngdpunkten i rättegången hålls vid tingsrätten och att bevisupptagningarna möjliggör ett ändamålsenligt och effektivt överklagande. Hovrätten kan då koncentrera sig enbart på att kontrollera riktigheten i bedömningen av tingsrättens bevisning också i fråga om muntlig bevisning när den utnyttjar helt samma bevisning som tingsrätten.

Denna promemoria har utarbetats i den arbetsgrupp som hovrätternas presidenter tillsatte i slutet av hösten 2021 för att bereda genomförandet av reformen av bevisupptagningarna. Ordförande för arbetsgruppen är Östra Finlands hovrätts president Antti Savela och ledamöter hovrättsråden Petteri Korhonen, som också är arbetsgruppens sekreterare (Vasa hovrätt), Eero Antikainen (Östra Finlands hovrätt), Maarit Tukiainen (Rovaniemi hovrätt), Terhi Mattila (Helsingfors hovrätt) och Atte Andersson (Åbo hovrätt) samt assessor Jurkka Jämsä (Vasa hovrätt). Lagman Jyrki Rinnemaa (Kajanalands tingsrätt) och tingsdomare Jyrki Määttä (Uleåborgs tingsrätt) har deltagit i utarbetandet av promemorian.

Utbildning i anslutning till reformen planeras i en särskild utbildningsarbetsgrupp där hovrättsrådet Petteri Korhonen är ordförande och där hovrättsrådet Maarit Tukiainen, lagman Jyrki Rinnemaa, tingsdomare Jyrki Määttä, specialsakkunnig Inka Grönqvist, distriktsåklagaren Tapio Rasila, advokaten Jarkko Männistö och assessor Jurkka Jämsä är medlemmar. Även direktör Pasi Kumpula (DV) har deltagit i arbetsgruppens arbete. Utbildningarna planeras och genomförs i nära samarbete med intressentgrupperna.

Texten översatt till svenska av sakkunnig Ambrosius Wollsten, Domstolsverket.

2 Strukturerad rättegång i tingsrätten

- **Vid förberedelsen av ett mål** bör tingsrätten fästa större uppmärksamhet än tidigare vid att de rätts- och bevisfrågor som behövs för att avgöra målet utreds grundligt och att parterna vid behov uppmanas att förtydliga sina ståndpunkter. Ett sammandrag som utarbetats av en domare ska ligga till grund för en strukturerad behandling av målet, dvs. det ska redan utifrån sammandraget vara klart vilka separata sakhelheter som ingår i målet. Detta gör det möjligt att strukturera huvudförhandlingen och rikta bevisningen tematiskt till de relevanta omständigheter som parterna har en tvist om, varvid onödig bevisning inte läggs fram. Efter huvudförhandlingen är det således lättare och säkrare att avgöra ett mål än utan en sådan förberedelse.
- **Betydelsen av huvudförhandlingen i tingsrätten betonas**. Det är i regel den enda möjligheten att ställa frågor till den som förhörs. De frågor som ska avgöras vid huvudförhandlingen behandlas i en konsekvent ordning och så att de olika helheterna kan urskiljas i tillräcklig mån från varandra.
- Vid mer omfattande rättegångar bör man mer ingående än för närvarande diskutera på vilket sätt bevisningen ska tas emot och i vilken ordning varje person som förhörs ska förhöras **(processplan)**. Processplanen ska vara partsorienterad och domaren ska övervaka att den är genomförbar och att den följs.
- Tingsrätten ska se till att bild- och ljudupptagningen av muntlig bevisning i omfattande mål kan utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt vid ändringssökande (anteckning, dvs. **indexering**, av bild- och ljudupptagningen). Ju mer strukturerad tingsrättsbehandlingen är, desto lättare och effektivare kan indexeringen göras i tingsrätten. Detta gör det möjligt att ta emot strukturerad och korrekt riktad muntlig bevisning i hovrätten.
- Även tingsrätten kan i vissa situationer **som bevisning ta emot en bild- och ljudupptagning som gjorts tidigare.**

2.1 Bestämmelser och förarbeten

2.1.1 Förberedelse av mål

a) Tvistemål

RB 5 kap. 17 § 1 mom. (ändrad)

Domstolen ska genomföra förberedelsen så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang *och på ett strukturerat sätt*.

Som ytterligare mål för förberedelsen har fogats att målet kan behandlas på ett strukturerat sätt vid huvudförhandlingen. Vid förberedelsen ska det i större omfattning än tidigare fästas vikt vid vilken den muntliga bevisning som parterna lägger fram och om vilket tema och dessutom vid på vilket sätt och i vilken ordning varje person som ska förhöras ska bli förhörd (RP 133/2021 rd s. 60–61).

b) Brottmål

Målet är att främja en effektiv och ändamålsenlig behandling av omfattande brottmål så att tingsrätterna oftare än för närvarande håller muntliga förberedelsesammanträden och gör skriftliga sammanfattningar (RP 133/2021 rd s. 24).

BRL 5 kap. 10 § 1 mom. (ändrad)

Förberedelsen ska fortsättas muntligen, om detta är nödvändigt så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang *eller målet kan behandlas på ett strukturerat sätt*.

1 mom. har ändrats så att muntlig förberedelse ska hållas utöver tryggandet av en koncentration av huvudförhandlingen, om tryggandet av en strukturerad behandling av målet förutsätter det. Muntlig förberedelse kräver inte längre särskilda skäl. Enligt 6 kap. 5 § 1 mom. ska domstolen vid huvudförhandlingen också övervaka att målet behandlas på ett strukturerat sätt. Det kan bedömas att ett sådant behandlingssätt förutsätter muntlig förberedelse i synnerhet när det läggs fram rikligt med muntlig bevisning i målet eller när den läggs fram temavis vid huvudförhandlingen. I de flesta brottmål behövs det trots detta fortfarande inte muntlig förberedelse (RP 133/2021 rd s. 82).

BRL 5 kap. 10 b § (ny)

Domstolen ska under förberedelsen göra en skriftlig sammanfattning av parternas yrkanden, grunderna för yrkandena samt vid behov av bevisen och vad som ska styrkas med varje bevis, om detta behövs med tanke på målets omfattning eller av något annat särskilt skäl.

Sammanfattningen ska göras redan före sammanträdet för muntlig förberedelse, om den kan anses främja den muntliga förberedelsen. Sammanfattningen ska vid behov kompletteras under förberedelsen.

***Parterna ska ges tillfälle att yttra sig om sammanfattningen*.**

Det är i allmänhet motiverat att göra en sammanfattning, om målet är mer omfattande än vanligt på basis av de frågor som ska avgöras eller mängden åberopad bevisning. Om muntlig förberedelse hålls i ett mål, är det i allmänhet befogat att göra en sammanfattning av målet. En sammanfattning ska göras också när det behövs av andra särskilda skäl än sådana som hänför sig till målets omfattning. Det kan till exempel vara fråga om att ett brottmål är exceptionellt komplicerat i juridiskt hänseende, även om det inte läggs fram mycket bevisning i det. Tack vare sammanfattningen kan man försäkra sig om att domstolen har förstått parternas yrkanden och grunderna för dem korrekt (RP 133/2021 rd s. 83).

BRL 5 kap. 13 § 1 mom. (ändrad)

Om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning, ska huvudförhandlingen påbörjas inom två veckor från det att brottmålet blev anhängigt. *Tidsfristen är tre veckor om muntlig förberedelse genomförs i målet.* Fattas ett beslut om häktning, reseförbud eller avstängning från tjänsteutövning efter det att åtal har väckts, räknas tiden från beslutet.

Syftet med ändringen har varit att möjliggöra muntlig förberedelse i synnerhet i brottmål där bevisningen är omfattande. Ändringen förlänger dock inte nödvändigtvis den tid inom vilken målet avgörs, utan kan ibland till och med

förkorta den. En förlängning av tidsfristen gör det möjligt att hålla ett sammanträde för muntlig förberedelse oftare än för närvarande. En väl förrättad muntlig förberedelse gör det möjligt att avgränsa den bevisning som läggs fram i målet och inrikta huvudförhandlingen på de mest relevanta frågorna. På detta sätt kan den muntliga förberedelsen förkorta huvudförhandlingen och eventuellt också den tid som behövs för att skriva domen (RP 133/2021 rd s. 84).

I omfattande mål har muntlig förberedelse en särskild betydelse, eftersom den skulle förbättra tingsrättens förutsättningar att ta emot muntlig bevisning så att den bild- och ljudupptagning som enligt förslaget ska göras blir en strukturerad och konsekvent helhet. Då kan den muntliga bevisningen endast i fråga om det som fortfarande är aktuellt i saken utan svårighet tas emot i hovrätten genom denna upptagning (RP 133/2021 rp s. 84).

Paragrafens 3 mom. förblir i kraft även efter reformen med följande innehåll (genom L 137/2023 har till paragrafen fogats ett nytt 3 mom. och 3 mom. flyttats till 4 mom.): Fristen i 1–3 mom. kan förlängas utöver den tid som föreskrivs ovan, om detta krävs med hänsyn till en sådan åtgärd som avses i 7 eller 11 §, gemensam handläggning av åtal eller av någon annan viktig orsak.

2.1.2 Huvudförhandling

RB 6 kap. 2 a § 1 mom. och BRL 6 kap. 5 § 1 mom. första meningen (ändrad)

Domstolen ska övervaka att *målet behandlas på ett strukturerat sätt och att* klarhet och ordning iakttas i behandlingen.

Behandling av målet på ett strukturerat sätt avser en behandling, där de frågor som är föremål för avgörande i målet vid huvudförhandlingen behandlas i konsekvent ordningsföljd och på så sätt att olika helheter skiljer sig tillräckligt från varandra. Detta kan innebära att den som ska förhöras förhörs separat för varje bevistema. Behandling av målet på ett strukturerat sätt kan i praktiken innebära till exempel att det hålls separata förhör med den som ska förhöras i frågor som skiljer sig från varandra. Till exempel i en tvist som gäller ett husköp kan ett vittne först förhöras om reklamationen, sedan om fel i grundkonstruktionerna och till sist om fel i taket, separat för varje del (RP 133/2021 rd s. 61).

Behandling av ett brottmål på ett strukturerat sätt kunde i praktiken innebära att man kan först till alla delar ta emot den muntliga bevisning som gäller omständigheter som kan läggas till grund för straffansvar genom att höra målsäganden och den åtalade samt vittnena. Efter det kan man i samma ordning ta emot den muntliga bevisning som gäller hurudan och hur stor skada det brott som åtalet gäller har orsakat (RP 133/2021 rd s. 64).

Temaspecifikt mottagande av bevisning kräver i typiska fall att man avviker från den allmänna förhörsordningen. Strukturerad behandling av ett ärende är en grund för att avvika från förhörsordningen enligt 17 kap. 48 § 2–4 mom. i rättegångsbalken. Syftet är att på så sätt främja ett temaspecifikt sätt att höra och betona domstolens möjlighet att hålla förhören på ett sätt som tar hänsyn till särdragen hos varje mål (RP 133/2021 rd s. 64).

Sättet att ta emot muntlig bevisning ska i princip inte leda till att den som ska förhöras vid huvudförhandlingar som pågår under flera dagar är tvungen att inställa sig inför rätta flera dagar. Å andra sidan bidrar användningen av fjärruppkoppling till att minska de olägenheter som flera förhör medför för den som förhörs (RP 133/2021 rd s. 61).

Enligt lagutskottet är det inte alltid särskilt enkelt att genomföra strukturerat mottagande av bevis, särskilt inte vid ett så kallat huvudförhör. Det beror på att den som hörs vid huvudförhöret i princip fritt ska få berätta vad hen vet om saken. Lagutskottet betonar att ärendets och förhörets särdrag ska beaktas när detta sätt att ta upp muntlig bevisning övervägs. Förhör som ordnas temaspecifikt eller på något annat sätt är motiverat främst i omfattande mål och förhör. Domstolen bör ändå inte alltför strikt begränsa den förhördes möjligheter att fritt berätta vid huvudförhöret (LaUB 16/2021 rd s. 14).

2.2 Arbetsgruppens ställningstaganden

2.2.1 Tvistemål

Säkerställandet av att ett mål handläggs på ett strukturerat sätt förutsätter inte bara en aktiv processledning av domaren i detta avseende utan också strukturerad advokatverksamhet från parternas sida. Målsättningen ska vara att målet redan i stämningsansökan och i svaromålet presenteras på ett strukturerat sätt. Minst domaren ska vid behov genom frågor utreda vilka rättsnormer parterna grundar sina yrkanden på och vilka tvistiga omständigheter som således utgör föremål för bevisning. Sammanfattningen ska på ett strukturerat sätt innehålla ostridiga och tvistiga omständigheter i målet samt bevis som gäller de sistnämnda bevistemana.

Vid förberedelsen av ett tvistemål ska mer uppmärksamhet än tidigare fästas vid behovet av muntlig bevisning som erbjuds, exakt angivelse av teman samt möjligheterna att använda ett strukturerat behandlingssätt vid bevisupptagningen. Det kan vara fråga om att behandla ett mål som vissa helheter eller att ta emot bevisning på detta sätt, till exempel teman, varvid man samtidigt tar emot all bevisning som gäller ett visst tema, både personbevisning och sakbevis. Dessutom kan förhören genomföras tematiskt (tema 1: huvudförhör, motförhör, preciserande frågor; tema 2: huvudförhör, motförhör, preciserande frågor osv.). Detta gäller särskilt omfattande mål som innehåller mycket muntlig bevisning och där huvudförhandlingen pågår i flera dagar. Dessutom ska man bedöma till exempel möjligheten att höra sakkunniga mot varandra, dvs. samtidigt.

När förberedelsen av ett tvistemål avslutas ska domstolen och parterna känna till de frågor som ska avgöras i målet och som framgår av sammanfattningen samt behövlig bevisning om tvistiga omständigheter jämte teman. På basis av frågeställningen och bevisningen ska man välja ett strukturerat behandlingssätt som lämpar sig för målet i fråga och som iakttas vid huvudförhandlingen och som också parterna har förbundit sig till. Allt detta gör det lättare att avgöra målet i tingsrätten på ett högklassigt sätt. I synnerhet i mer omfattande mål ska det också utarbetas en skriftlig processplan som grund för en strukturerad behandling och parterna ska förbinda sig till den, helst så att de utarbetar en processplan.

Domstolen ska också då bedöma om planen är genomförbar. För att säkerställa detta ska i processplanen ingå den uppskattade längden på förhören, också med beaktande av den tid som behövs för ett motförhör, och de teman för vilka personen förhörs.

En lämplig strukturering kan till exempel vara att juridiskt skilja mellan primära och sekundära frågor, såsom reklamation och fel. I struktureringen kan man också specificera de yrkanden som hänför sig till vissa händelser eller ärendehelheter samt sådana frågor där bevisbördan vilar på olika parter. Till exempel i en avtalstvist kan frågor som gäller avtalets innehåll, avtalsbrott, orsakssamband, avtalspartens omsorgsfullhet och ersättningsbeloppet behandlas separat.

I enlighet med riktlinjerna i förarbetena ska man sträva efter att ta emot personbevisning så att den som förhörs inte behöver infinna sig till rättegången flera gånger. Beroende på den valda struktureringen och var den som ska förhöras befinner sig kan det dock vara mest ändamålsenligt att förhöret förrättas vid flera tillfällen, om det behövs för en klar och begriplig behandling av målet. I tvistemål ska till denna del fästas stor vikt vid åsikterna hos de parter som svarar för arvodena som ska betalas till dem som ska förhöras.

Kravet på strukturerad behandling gäller alla slags mål. Behovet av en på förhand planerad strukturering av behandlingen betonas om det i målet finns många parter, komplicerade rättsfrågor och bevisning i anslutning till dem eller om det finns rikligt med bevisning i ett juridiskt enkelt mål. Då tar huvudförhandlingen vanligen längre tid än en dag. Det väsentliga är att domstolen ska kunna leda rättegången och att parterna ska kunna föra sin talan på ett klart och konsekvent sätt också i dessa situationer.

2.2.2 Brottmål

I brottmål klarnar ofta tvistiga omständigheter som är av betydelse med tanke på frågeställningen först vid huvudförhandlingen. Typiskt är också att förhören inte är långa eller endast gäller ett fåtal teman. Detta utesluter sedvanliga brottmål från den tematiska strukturering som beskrivs i regeringens proposition. Huvudförhandlingen i sådana mål varar vanligen inte längre än en dag. Strukturering är dock också till exempel att förhör är centraliserade enligt åtalspunkt.

Struktureringen ska också i brottmål grunda sig på naturliga rättsliga helheter, dvs. ett enda riktigt sätt kan inte föreslås. Beroende på omständigheterna i fallet kan det vara motiverat att behandla målet åtalspunktsvis, svarandena separat eller utifrån olika funktionella helheter, t.ex. till den del det gäller ett visst parti narkotika eller ett visst bolag. Dessutom kan man beakta temana för personbevisning. I vissa fall kan flera personer förhöras t.ex. om hur en kväll har förlöpt under vilken flera brott påstås ha begåtts, medan flera personer ibland har enskilda iakttagelser, varvid det i stället för en helhet kan vara mer motiverat att granska enskilda gärningar och bevisningen för dem.

Även i ett omfattande brottmål räcker det ofta med att förhöret av en enskild person hålls på en gång, till exempel enligt åtalspunkt. Förhörets tydlighet förbättras dock om huvud- och motförhör hålls separat för varje åtalspunkt eller

annat tema. Även vid strukturering av förhöret ska parternas synpunkter beaktas. Om huvudförhöret hålls på en gång om alla teman, kan detta fördunkla dispositionen och förändra förhörets förlopp. Åtminstone personer i utsatt ställning ska höras på en gång, såsom offer för våldsbrott. Däremot kan t.ex. hörande av en skatteinspektör i vissa fall genomföras också olika dagar, om detta främjar en klar behandling av målet.

Omfattande brottmål som kräver strukturerad behandling av det slag som beskrivs i regeringspropositionen ska identifieras redan i god tid. Kännetecknet för ett sådant brottmål är bl.a. att de förhördas berättelser är långa och gäller flera separata helheter. Huvudförhandlingen varar då vanligen flera dagar.

Grunden för strukturerad behandling av brottmål skapas redan när stämningsansökan utarbetas, vilket ställer krav på åklagarnas verksamhet. Frågeställningen och struktureringssättet kompletteras vid förberedelsen i målet med de övriga parternas och domstolens insatser. Svaromålen och det muntliga förberedelsesammanträdet samt utarbetandet av en sammanfattning och en processplan har en central roll när det gäller att säkerställa en strukturerad behandling också i brottmål.

För att strukturering ska kunna genomföras är det ofta viktigt eller till och med nödvändigt att utarbeta en sammanfattning i omfattande mål samt att ordna muntlig förberedelse för att rättegången och bevisupptagningarna ska vara så enhetliga som möjligt. Då är tidsfristen för inledande av huvudförhandlingen i fråga om häktade svarande redan i princip längre och den kan förlängas ytterligare t.ex. när åtgärder som syftar till att koncentrera bevisningen kräver det (5 kap. 13 § 4 mom. i BRL). I förarbetena har det betonats att huvudförhandlingen ska koncentreras också i fråga om ”andra viktiga skäl” (RP 82/1995 rd s. 73). Således kan tryggandet av en strukturerad behandling i vissa situationer utgöra en grund för att förlänga tidsfristen för inledande av behandlingen av ett mål som gäller en häktad svarande.

3 Framställning och indexering av bevisupptagningar

- En **bild- och ljudupptagning** ska i tingsrätten göras av förhör med vittnen och sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevissyfte.
- En bild- och ljudupptagning ska indexeras vid huvudförhandlingar i tingsrätten i alla ärendegrupper när den förhördes berättelse är **lång och gäller flera separata helheter,** åtalspunkter eller händelser. En strukturerad behandling av målet är en förutsättning för att en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten ska kunna indexeras, dvs. indexeringen ska följa ordningsföljden enligt strukturering en.
- I största delen av de mål som tingsrätterna behandlar görs ingen indexering. Däremot är det inte behövligt att indexera **korta berättelser eller berättelser som gäller endast ett tema eller en sakhelhet.** Utgångspunkten är att indexeringen genomförs vid huvudförhandlingen i samband med att berättelserna spelas in som det i upptagningssystemet görs anteckningar som specificerar förhöret.
- Tingsrätten ska **i protokollet** ange uppgifter om den bild- och ljudupptagning som gjorts i målet så att man ur videoupptagningssystemet utan besvär kan hitta den upptagning som gäller målet och ur den särskilja berättelserna för olika personer som har förhörts. Om bild- och ljudupptagningen har indexerats, ska i protokollet anges uppgifter om hur indexeringen har gjorts.
- Indexeringen ska genomföras så att det av upptagningen och protokollet framgår till vilken åtalspunkt eller vilket bevistema varje förhörsperiod hänför sig. Även offentlighetsaspekterna ska beaktas så att det för upptagningen görs anteckningar om de sekretessbelagda delarna av berättelserna.
- En strukturerad rättegång och motsvarande indexering i en ljud- och bildupptagning som tingsrätten gör är i omfattande mål en absolut förutsättning för att hovrätten ska kunna ta emot endast behövlig muntlig bevisning genom videoupptagning.

3.1 Bestämmelser och förarbeten

RB 22 kap. 6 § 1 mom. (ändrad)

En bild- och ljudupptagning ska i tingsrätten göras av förhör **med vittnen och sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevissyfte.**

För närvarande görs en ljudupptagning av förhör med ett vittne eller en sakkunnig samt med en part som hörs i bevissyfte eller med någon annan. Syftet är inte att ändra den grupp personer, vars berättelser tas upp. En bild- och ljudupptagning ska göras av berättelser för de förhörda personer, vars berättelser för närvarande spelas in. De berättelser som parterna och andra personer avger ska upptas till den del de hörs i bevissyfte (RP 133/2021 rd s. 66).

I propositionens lagförslag finns inga bestämmelser om indexering eller anteckning om indexering i tingsrättens protokoll, utan frågan behandlas i propositionsmotiven. Lagutskottet anser att indexering av en bild- och ljudupptagning utgör ett led i att "göra" en bild- och ljudupptagning (LaUB 16/2021 rd s. 6).

De inspelade berättelserna ska vid behov indexeras, dvs. på upptagningen ska antecknas de punkter där olika saker behandlas, såsom olika teman eller åtalspunkter. I den mån det är möjligt bör uppmärksamhet också fästas vid

offentlighetsaspekterna. Indexeringen av berättelsen bidrar till att underlätta förberedelsen av målet och förkorta huvudförhandlingen. En indexering av berättelsen behövs närmast när berättelsen är lång och gäller flera helt åtskilda rättsförhållanden, åtalspunkter, bevisteman eller händelser. Däremot behövs ingen indexering av korta berättelser eller berättelser som gäller endast ett tema eller en helhet. För indexering av berättelserna talar ett omfattande mål och flera personer förhörs under en lång tid. I de flesta fall är det inte nödvändigt att indexera berättelserna. Enligt regeringens proposition ska berättelserna indexeras främst i omfattande mål där tre tingsdomare ofta deltar i avgörandet i tingsrätten (RP 133/2021 rd s. 27, 65, LaUB 16/2021 rd s. 6).

Enligt regeringspropositionen ska indexeringen göras av tingsrätten. Lagutskottet anser att detta är ändamålsenligt. Indexeringen av berättelsen är en del av bild- och ljudupptagningen, vilket i sin tur utgör en del av mottagandet av muntlig bevisning. Endast tingsrätten kan indexera berättelsen när den läggs fram vid huvudförhandlingen. En separat indexering skulle kräva avsevärd tid, vilket skulle medföra kostnader. Det är domstolen som avgör när indexering behövs (LaUB 16/2021 rd s. 6).

RB 22 kap. 5 § 1 mom. punkt 4 (ny)

Protokollet över huvudförhandlingen skall utöver vad som föreskrivs i 3 § innehålla de uppgifter som behövs för behandlingen av målet, och det skall ange:

***4) uppgifter om den bild- och ljudupptagning som gjorts av den muntliga bevisning som tagits emot i målet*.**

Tingsrätten ska i protokollet ange uppgifter om den bild- och ljudupptagning som gjorts i målet så att man ur videoupptagningssystemet utan besvär kan hitta den upptagning som gäller målet och ur den särskilja berättelserna för olika personer som har förhörts. Om bild- och ljudupptagningen har indexerats, ska i protokollet anges uppgifter om hur indexeringen har gjorts. Protokollsanteckningar om bild- och ljudupptagningen underlättar förberedelsen av målet i hovrätten (RP 133/2021 rd s. 66).

RB 22 kap. 6 § 2 mom. (ändrat)

***Om det inte är möjligt att göra en bild- och ljudupptagning, ska förhörets centrala innehåll antecknas i protokollet.* Ett protokollfört förhör ska genast läsas upp, och i protokollet ska antecknas ett yttrande av den som förhörs om att *förhörets innehåll* har blivit riktigt uppfattat.**

Huvudförhandlingen ska följaktligen inte avbrytas eller inställas, även om det av tekniska skäl inte går att göra en bild- och ljudupptagning, utan då ska man förfara i enlighet med det ändrade 2 mom. dvs. anteckna förhörets centrala innehåll i protokollet. Det krävs alltså inte längre exakta anteckningar i protokollet. Förhörets centrala innehåll beror på målet och förhöret. I protokollet ska av förhörsberättelsen åtminstone antecknas allt som kan tänkas påverka avgörandet av målet. För att undvika missförstånd ska den som blir förhörd, liksom hittills, kontrollera på vilket sätt det centrala innehållet i hens förhör har antecknats i

protokollet, och bekräfta att det har blivit riktigt uppfattat. Registrering, om det är tekniskt möjligt, kan under inga omständigheter ersättas med exakta anteckningar i protokollet, inte ens i fråga om en kort förklaring, som tidigare (RP 133/2021 rd s. 67).

RB 22 kap. 6 § 3 mom. (nytt)

Av förhöret ska dock endast ljudet spelas in, om det är nödvändigt för att hemlighålla ett anonymt vittnes identitet eller om det finns något annat särskilt vägande skäl till det.

Med stöd av 3 mom. ska endast ljud spelas in när ett anonymt vittne hörs i tingsrätten, om det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet. Lagutskottet ändrade regeringens förslag till bestämmelse så att endast upptagning av ljud är möjlig också i andra situationer, om det finns något annat särskilt vägande skäl till det. Detta kan främst vara fallet i exceptionella omständigheter där den förhördes liv eller hälsa hotas av ett konkret, allvarligt och olagligt hot som ökar sannolikheten för att hotet realiseras om hans eller hennes utseende avslöjas genom upptagningen. Det är sannolikt att det i praktiken finns mycket få situationer där det föreligger ett motiverat behov av att hålla den förhördes utseende hemligt för allmänheten och andra parter (LaUB 16/2021 rd s. 15).

3.2 Arbetsgruppens ställningstaganden

3.2.1 Innehållet i bevisupptagningen

Lagstiftaren har inte på något sätt styrt den med tanke på användningen av bevisupptagningar centrala frågan om hurdan upptagningen bör vara. Inte heller i förarbetena har det framförts några synpunkter bland annat på från vilket håll den som ska höras ska filmas eller om det i bilden också ska synas växelverkan mellan den som förhörs och den som förhör.

På basis av den information som fåtts i detta skede spelas förhöret in med endast en kamera som filmar den som förhörs framifrån. Fördelarna med ett sådant system är åtminstone att det är billigt och standardiserat. Dessutom förbrukar den inte upptagningskapaciteten på ett orimligt sätt. Nackdelen är dock att det finns en möjlighet att det i upptagningen saknas någon detalj som senare i hovrättsskedet påstås vara relevant. Av upptagningen förmedlas inte heller den växelverkan mellan den som förhörs och den som förhör som alltid finns i förhörssituationer eller allmänhetens eller andra parters reaktioner på förhöret.

Till exempel när hjälpmedel för upptagning av personbevisning används är det nödvändigt att den som ställer frågor på upptagningen berättar exakt vilket skriftligt bevis hen hänvisar till när hen ställer frågor till den som förhörs, om materialet inte kan spelas in som en del av den bild- och ljudupptagning som görs. När tingsrätterna i allt större utsträckning använder digitalt material som hjälpmedel vid personbevisning, är det önskvärt att man i samband med förhöret till exempel på en handling eller ett fotografi kan anteckna det ställe som den som förhörs berättar något om. På så sätt kan stället lätt hittas också i hovrättsskedet i samband med framförande av upptagningen.

3.2.2 Indexeringens mål

En upptagning av muntlig bevisning ska indexeras när berättelsen är lång och gäller flera separata helheter, åtalspunkter, bevisteman eller händelser. Syftet med indexeringsanteckningarna är att göra det möjligt att skilja mellan de olika helheterna i berättelsen. Ju längre berättelsen är och ju fler separata sakhelheter den omfattar, desto mer behövlig är indexeringen. Däremot behövs ingen indexering av korta berättelser eller berättelser som gäller endast ett tema eller en helhet. I de flesta mål är det därför inte nödvändigt att indexera berättelserna.

Indexeringen baserar sig på det sätt på vilket behandlingen i ett omfattande mål struktureras, dvs. det innebär egentligen att målet struktureras i fråga om personbevisning. Indexeringen gör varje berättelses interna struktur transparent, dvs. visar vilka olika teman personen har berättat om och hur länge. En strukturerad behandling av ett mål också när personbevisning läggs fram tjänar redan i tingsrätten klarheten i behandlingen av ett mål och processledningen. Vid tingsrätten ska ordföranden vid behov övervaka att det överenskomna struktureringssättet iakttas och att den processplan som grundar sig på strukturering iakttas i fråga om personbevisning. På så sätt får också tingsrätten en klar och konsekvent uppfattning om innehållet i och betydelsen av personbevisningen i saken.

Indexeringen gör störst nytta i en situation där föremålet för rättegången i hovrätten är betydligt snävare än i tingsrätten. Behandlingen av ett sådant mål i hovrätten underlättas också ur parternas synvinkel av att förhören och därmed bevisupptagningarna bildar strukturerade helheter där de punkter som är relevanta vid överklagande lätt kan identifieras med hjälp av indexering. På så sätt undviker hovrätten att för prövning av besvär ta emot onödig bevisning om teman som inte är föremål för överklagande.

I omfattande mål är det redan nu typiskt att behandlingen av olika rättsförhållanden, åtal eller svarande är fördelad på olika tidpunkter. För närvarande görs alltså flera ljudupptagningar i dessa situationer. När inspelningen sker på video medför indexeringen nästan inget extra arbete i en situation där det i vilket fall som helst finns flera inspelningar och man måste särskilja dem på samma sätt som nu. Olika upptagningar och indexeringar ska dock klart framgå av både upptagningssystemet och tingsrättens protokoll. I brottmål är det önskvärt att åklagaren meddelar tingsrätten sin uppfattning om indexeringsbehovet på infobladet.

Tingsrätten ska göra en bild- och ljudupptagning i alla ärendegrupper där huvudförhandling hålls och där personbevisning tas emot. I punkt 3.2.4 nedan behandlas förhörssättets inverkan på hur man gör bild- och ljudupptagningen. På motsvarande sätt ska också indexeringen göras i fråga om förhör av personer som förhörs vid huvudförhandlingen i alla ärendegrupper i de situationer där indexeringskraven annars uppfylls.

3.2.3 Genomförande av indexering i praktiken

När denna promemoria utarbetas har man inte haft kännedom om hur videoupptagningssystemet och indexeringen kommer att genomföras tekniskt. I

Sverige används som alternativ till indexering av en berättelse att man avslutar upptagningen och skapar en ny upptagning vid övergången till en ny sakhelhet. Då behövs ingen separat indexering, eftersom namnet på upptagningen och protokollsanteckningarna gör det möjligt att identifiera en upptagning som gäller en viss sakhelhet. Det finns inget hinder för att vi agerar på samma sätt.

Beslut om behovet av indexering och om den strukturerade behandling av ett mål som ligger till grund för indexeringen fattas av ordföranden i målet och om det praktiska genomförandet av indexeringen av ordföranden eller någon annan person som domstolen förordnat till uppgiften och som kan vara tingssekreterare eller tingsnotarie. Även en ledamot i en sammansättning med flera ledamöter kan ansvara för det praktiska genomförandet av indexeringen. I allmänhet är det ändamålsenligt med tanke på domarens uppgifter att den protokollförande sekreteraren också sköter det tekniska genomförandet av indexeringen i enlighet med de anvisningar sekreteraren fått. Om indexeringen sköts av sekreteraren, kan det dock inte förutsättas att sekreteraren identifierar i vilket skede man övergår till det nya temat i struktureringen. Förhöret ska därför genomföras så att ordföranden tydligt anger när ett visst tema har behandlats och när man övergår till ett nytt tema. På detta sätt är också den som förhörs och parterna kontinuerligt medvetna om hur behandlingen framskrider. Dessutom är det möjligt att ur protokollet få information om när behandlingen av vilket tema har inletts och hur länge den har pågått. Även när den som förhörs berättar fritt ska hen vid behov styras så att ordföranden redogör för vilka olika teman hen förhörs om och i vilken ordning detta sker.

Rättegången ska således planeras så att struktureringen blir uppenbar för alla också under rättegången. Den sammanfattning och den processplan som utarbetas vid förberedelsen i mer omfattande mål utgör grunden för en strukturerad behandling av målet och denna strukturering utgör sedan grunden för protokolls- och indexeringsanteckningar. Processplanen ska således utarbetas så att den i praktiken är genomförbar.

För att undvika onödigt arbete är det motiverat att vid indexeringen utgå från att indexeringen av bild- och ljudupptagningar alltid görs samtidigt vid huvudförhandlingen i samband med förhöret av varje person. Upptagningssystemet kommer i sig att möjliggöra indexering också i efterhand, men det är skäl att använda det endast i exceptionella situationer. Med hjälp av en väl utförd processplan och aktiv processledning kan indexeringen genomföras i realtid i samband med förhöret och med så lite extra arbete som möjligt.

För att domstolen ska kunna sköta indexeringen på lämpligt sätt kan domstolen inte i samband med förhör vara den instans som också lägger fram bevis i digital form för den som förhörs. Utgångspunkten i de olika faserna av mottagandet av skriftlig och muntlig bevisning bör därför vara att varje part själv utnyttjar den skriftliga bevisning som parten åberopar digitalt. Det nuvarande presentationssystemet i sessionssalarna är därför utformat för en sådan arbetsfördelning.

3.2.4 Förhörssättets inverkan på indexeringen

a) Personlig närvaro vid huvudförhandlingen

När det gäller indexering agerar man på det sätt som beskrivs ovan. Om förhöret sker bakom synhinder eller utan att någon är närvarande, görs upptagningen och indexeras på samma sätt som i övrigt (se dock punkt e nedan).

b) Förhör per telefon

Av telefonförhör kan endast göras en ljudupptagning, men det jämställs med en ljud- och bildupptagning, dvs. bevisupptagning. Hovrätterna kan lyssna på tingsrättens ljudupptagning vid huvudförhandlingen, så indexeringen av telefonförhör avviker inte från den situation där den som förhörs är personligen närvarande vid huvudförhandlingen (RP 133/2021 rd s. 65). På basis av de begränsade möjligheterna att använda telefonförhör kan man anta att indexering behövs ytterst sällan, eftersom sådana förhör i allmänhet är begränsade eller riktar sig till ett begränsat tema, såsom t.ex. hörande av rättsläkare.

c) Förhör via videoförbindelse

Vid förhör med hjälp av videoförbindelse eller någon annan teknisk bild- och ljudförbindelse görs en ljud- och bildupptagning som indexeras på motsvarande sätt som förhör med en person som är personligen närvarande vid huvudförhandlingen (RP 133/2021 rd, s. 66).

d) Förhörsberättelse som spelats in på video vid förundersökning

Om berättelsen redan vid förundersökningen har spelats in på en bild- och ljudupptagning som lagligen kan utnyttjas vid huvudförhandlingen i tingsrätten (RB 17 kap. 24 § 3 mom.), behöver ingen ny upptagning göras i tingsrätten i fråga om en sådan bild- och ljudupptagning. Utgångspunkten är att bild- och ljudupptagningar som gjorts vid förundersökning liksom för närvarande används som sådana också i hovrätten. Enligt arbetsgruppens uppfattning ska man förfara på detta sätt också om förutsättningarna för användning av förundersökningsupptagningen har uppfyllts i tingsrätten, men inte längre uppfylls i hovrätten till exempel på grund av att den som ska förhöras har fyllt 15 eller 18 år. I en sådan situation ska det alltså åtminstone inte automatiskt inledas ett nytt förhör, eftersom bevisvärdet av den på detta sätt erhållna berättelsen på grund av tidens gång i allmänhet är litet och eftersom det inte är fråga om samma personbevisning som tingsrätten har tagit emot. I allmänhet är det förenligt med principen om bästa bevismaterial att utnyttja videoupptagningar som gjorts vid förundersökningen.

e) Förhör av ett anonymt vittne och upptagning av ljud av något annat särskilt vägande skäl

För att skydda ett anonymt vittnes identitet eller av andra särskilt vägande skäl kan det uppstå situationer där en bild- och ljudupptagning inte kan göras av förhöret med vittnet i fråga. Vid tingsrätten behöver det inte göras någon indexering i fråga om förhör av ett anonymt vittne, om det av förhöret görs endast en ljudupptagning för att hemlighålla vittnets identitet. I praktiken avses

situationer där den hördes ansikte inte kan visas. Om det undantagsvis görs en bild- och ljudupptagning av förhöret av ett anonymt vittne, utförs indexeringen på motsvarande sätt som förhöret av en person som är närvarande vid huvudförhandlingen. Det är också möjligt att ett anonymt vittne hörs flera gånger i tingsrätten, varvid förhöret kan bli flera ljudupptagningar. Dessa jämställs dock inte med bevisupptagningar, såsom ljudupptagningar från telefonförhör. Förhöret ska hållas på nytt i hovrätten (se 6.2.2).

För närvarande är till exempel användning av synhinder ofta tillåten redan på basis av en begäran av den som förhörs, i synnerhet om andra parter inte motsätter sig det. Vanligen har försvararen dock till exempel i ett brottmål en synkontakt med den som förhörs och därmed möjlighet att granska hens nonverbala kommunikation. Det finns inget hinder för att man vid sammanträdet visserligen använder synhinder, men som vanligt gör man en bild- och ljudupptagning av berättelsen. Den som förhörs är nämligen inte nödvändigtvis utsatt för något konkret hot, utan det är snarare fråga om att hen inte vill se svaranden och/eller upplever det som lättare att berätta om händelserna på detta sätt. Med beaktande av de metoder som föreskrivs för att förhindra missbruk av bild- och ljudupptagningar (se punkt 9.5 nedan) torde det i många situationer vara möjligt att göra bild- och ljudupptagningar trots att ett synhinder har använts. Tröskeln för att göra enbart en ljudupptagning bör vara hög (”särskilt vägande skäl”).

f) Muntlig bevisning som tagits emot utanför huvudförhandlingen

Tingsrätten gör en bild - och ljudupptagning av den muntliga bevisning som den tagit emot också när den muntliga bevisningen tas emot utom huvudförhandlingen (RP 133/2021 rd s. 65). I fråga om indexeringen av förhör agerar man i dessa situationer på motsvarande sätt som vid förhör med en person som är närvarande vid huvudförhandlingen. Behovet av indexering torde dock vara sällsynt i dessa fall.

4 Innehållet i besvären och bemötandena

- **Begäran om huvudförhandling** ska vara motiverad i stället för en tidigare specificerad begäran. Ändringen är endast språklig och syftar inte till att lindra eller skärpa kravet på motivering av begäran om huvudförhandling.
- I besvären ska det anges vilka personer som ska höras vid huvudförhandlingen.
- Ändringssökanden ska ange de personer vars **berättelse behöver tas emot** och till vilka delar den ska tas emot: helt eller delvis, till exempel i fråga om en viss åtalspunkt eller ett visst bevistema. I regel tas berättelserna emot vid huvudförhandlingen genom bild- och ljudupptagningen i parternas närvaro.
- Ändringssökanden ska motivera begäran om **tilläggsförhör eller omförhör** av den som ska förhöras samt om muntlig bevisning **med en hänvisning**. I besvären ska anges de nya frågor, omständigheter eller bevis på grund av vilka det finns särskilda skäl att höra personen på nytt eller på grund av vilka tilläggsfrågor behövs för att utreda saken eller varför muntlig bevisning inte behöver tas emot vid huvudförhandlingen, utan kan framföras genom hänvisning. Med hänvisning avses att hovrätten sätter sig in i den muntliga bevisning som lagts fram genom bild- och ljudupptagningar utan att parterna och allmänheten är närvarande.
- Ändringssökanden meddelar endast **kontaktuppgifterna** för sådana personer som hen vill förhöra personligen i hovrätten, dvs. nya vittnen i hovrätten eller de personer som hörts i tingsrätten och som man vill höra på nytt eller för att ställa tilläggsfrågor.

4.1 Bestämmelser och förarbeten

RB 25 kap. 15 § 2 mom. (ändrad)

En ändringssökande som önskar att huvudförhandling ska hållas i hovrätten *ska motivera sin begäran. Ändringssökanden ska också uppge sin åsikt om huruvida muntlig bevisning ska tas emot eller en part ska höras personligen i något annat syfte vid huvudförhandlingen. Dessutom ska ändringssökanden uppge vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som behöver tas emot, och till vilka delar de behöver tas emot. Om ändringssökanden önskar förhöra en person som har förhörts i tingsrätten personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor eller önskar lägga fram muntlig bevisning vid huvudförhandlingen genom att hänvisa till bevisningen, ska ändringssökanden motivera sin begäran*.

a) Motiverad begäran om huvudförhandling

Ändringssökanden ska motivera sin begäran om huvudförhandling. Bestämmelsen motsvarar den gällande regleringen, men i den förutsätts det att begäran motiveras i stället för att en specificerad orsak uppges. Avsikten har inte varit att lindra eller skärpa kravet på motivering av begäran om huvudförhandling, utan ändringen är enbart språklig (RP 133/2021 rd s. 70).

b) Meddelande om bevisning som ska tas emot

Den ändringssökande som framställer begäran om huvudförhandling ska också meddela sin uppfattning om huruvida muntlig bevisning ska tas emot vid huvudförhandlingen eller om en part ska höras personligen i något annat syfte (RP 133/2021 rd s. 70–71). Huvudförhandlingen kan också hållas fortfarande t.ex. som

s.k. småskalig huvudförhandling endast för att höra svaranden (RP 105/2009 rd s. 70).

c) Vilka vittnen ska höras och till vilka delar

Det räcker inte längre med att ändringssökanden i sin besvärsskrift nämner namnen på de personer som har förhörts i tingsrätten och vars berättelser enligt hens åsikt ska tas emot också i hovrätten. Hen ska dessutom uppge huruvida man i hovrätten ska ta emot berättelsen i sin helhet eller endast till viss del, om hen anser att det inte är behövligt att ta emot berättelsen i sin helhet. I brottmål föreslås specificeringen gälla till exempel endast de åtalspunkter som återstår i hovrätten, eller i en tvist som gäller en fastighetsaffär frågan om reklamation. Det förbättrar i sin tur förutsättningarna att avgränsa den muntliga bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning och endast ta emot den bevisning som är relevant för målet ännu i hovrätten. Däremot krävs det inte att parten genom bild- och ljudupptagningen visar de indexerade ställen, där den muntliga bevisning framgår som hen åberopar (RP 133/2021 rd s. 71).

d) Begäran om omförhör, tilläggsförhör eller hänvisning

Ändringssökanden ska lägga fram de omständigheter som begäran om tilläggsförhör eller omförhör grundar sig på. Ändringssökanden ska i begäran om tilläggsförhör specificera de frågor eller eventuella omständigheter som hen vill förhöra personen om. Om ändringssökandens begäran är för inexakt, kan hovrätten begära att parten förtydligar den vid förberedelsen av målet (LaUB 16/2021 rd s. 16).

e) Lämnande av personers kontaktuppgifter

RB 25 kap. 16 § 1 mom. (ändrad)

I besvärsskriften ska uppges parternas namn samt uppgifter om hur deras lagliga företrädare eller ombud eller biträde kan nås samt den postadress och eventuell annan adress under vilken uppmaningar, kallelser och meddelanden i saken kan sändas till ändringssökanden (*processadress*). *Dessutom ska ändringssökanden på lämpligt sätt ange telefonnummer och övriga kontaktuppgifter till de personer som ändringssökanden vill förhöra personligen i hovrätten. Om någon av uppgifterna ändras senare, ska ändringssökanden meddela hovrätten detta utan dröjsmål*.

Till hovrättens huvudförhandling kallas inte längre personligen de personer vars berättelser tas emot i hovrätten genom en bild- och ljudupptagning, och därför ska ändringssökanden meddela endast kontaktuppgifterna till sådana personer som hen vill höra personligen i hovrätten, dvs. en person som ska höras personligen i hovrätten på nytt eller för att ställa tilläggsfrågor eller som har åberopats att höras först i hovrätten. Ändringen ska med stöd av hänvisningsbestämmelsen också gälla bemötandet (RP 133/2021 rd s. 71).

4.2 Arbetsgruppens ställningstaganden

Ändringen av sättet att ta emot muntlig bevisning så att muntlig bevisning i hovrätten i regel tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i

tingsrätten återspeglas också i kraven på innehållet i besvärsskriften. Med stöd av hänvisningsbestämmelsen i 26 kap. 4 § i RB gäller samma krav också en bemötandet. Skrivelserna ska fortfarande innehålla ställningstaganden till frågor som gäller huvudförhandlingen och muntlig bevisning som tas emot vid huvudförhandlingen, men det nya bevisförfarandet vid hovrättens huvudförhandling förutsätter ställningstagande till vissa andra frågor än tidigare. Regleringen baserar sig också till dessa delar på idén om en strukturerad och rätt riktad rättegång i både tingsrätten och hovrätten.

På basis av de ställningstaganden i besvären och bemötandena som gäller huvudförhandling och bevisupptagning ska hovrätten kunna fatta de beslut som avses i 26 kap. 9 §, dvs. avgöra om huvudförhandling ska hållas i saken och i vilken omfattning, vilka upptagningar som ska tas emot och till vilka delar, huruvida ytterligare eller nytt hörande behövs, huruvida hänvisningsförfarande ska tillämpas vid huvudförhandlingen och i vilken omfattning och om ny muntlig bevisning ska tas emot i hovrätten (RP 133/2021 rd s. 73). Skrivelserna kan särskilt omedelbart efter att ändringen trätt i kraft behöva kompletteras för att dessa uppgifter ska kunna utredas.

Reformen förutsätter att besvärsskriften är tydligare strukturerad än tidigare och att yrkandena specificeras och motiveras noggrannare. Besvären ska i fråga om bevisningen grunda sig på en processplan som eventuellt har utarbetats vid tingsrätten. I hovrättsskedet ska det i princip vara möjligt att utnyttja det struktureringssätt som valts i tingsrättsskedet, så vid behov ska man i besvären tydligt och specificerat ta ställning till t.ex. huruvida vissa omständigheter är ostridiga och till behovet av bevisning i besvärsskedet. Ändringssökanden ska uttryckligen med tanke på hovrättsskedet kunna motivera till vilka delar den bevisning som tingsrätten tagit emot i saken behövs för att besvären ska prövas. I vilket fall som helst räcker det inte att till exempel endast hänvisa till bevisning som lagts fram i tingsrätten.

Arbetsgruppen anser det vara tillrådligt att i fullföljdsskrifterna i mån av möjlighet ange behövliga avsnitt i bevisupptagningarna på basis av tidsangivelser, även om upptagningen inte har indexerats i tingsrätten. Det är klart att avsaknaden av uppgifter om tidsangivelser inte leder till att skrivelserna behöver kompletteras, utan att parterna själva får avgöra om angivandet av dessa ska ges för att påskynda huvudförhandlingen i hovrätten. Ett sådant förfarande kan i synnerhet i framtiden vara möjligt i stor utsträckning, om upptagningssystemet visar hur mycket tid har förflutit under ett förhör eller på basis av ett ljudspår som överlämnas till biträdet eller en skriftlig version som upprättas automatiskt. Hur meningsfullt förfarandet är beror således i stor utsträckning på det tekniska sättet att genomföra systemet.

Muntlig bevisning i hovrätten tas efter reformen i regel emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, och de personer som hörts i tingsrätten hörs inte personligen på nytt i hovrätten. Därför kräver särskilt tilläggsförhör och omförhör samt hörande av ett helt nytt vittne en specificerad och motiverad orsak som framgår av besvärsskriften till varför tittande av videoupptagningar som gjorts i tingsrätten inte är tillräckligt eller möjligt. I besvärsskriften ska det specificeras vilka nya frågor som behöver ställas och av vilken orsak och varför de

behövs för utredning av saken eller vad som är det särskilda skälet till att personen ska höras på nytt.

5 Huvudförhandling i hovrätten

- Bestämmelserna om förutsättningarna för hållande av huvudförhandling eller om ordningsföljden för huvudförhandlingens olika faser har inte ändrats i samband med reformen. Också möjligheten att avvika från den ursprungliga indelningen i faser vid behandlingen förblir oförändrad.
- I princip är hovrättens sammansättning, parterna och allmänheten närvarande i hovrättens sessionssal när bevisupptagningarna visas upp. Ett undantag från detta är det hänvisningsförfarande som behandlas nedan.
- Bevisupptagningar framförs före annan muntlig bevisning, om sådan läggs fram.
- Parterna ska ha en lämplig möjlighet att kommentera också den personbevisning som läggs fram på upptagningarna.

5.1 Bestämmelser och förarbeten

RB 26 kap. 15 a § 1 mom. (nytt)

Muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten tas vid huvudförhandlingen emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, om det inte finns särskilda skäl att personligen på nytt förhöra en person som förhörts i tingsrätten.

Principen är att muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten vid huvudförhandlingen i hovrätten ska tas emot genom den bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. I hovrätten tas muntlig bevisning emot vid huvudförhandlingen. I detta avseende motsvarar bestämmelsen nuläget. Genom förslaget ändras inte heller bestämmelserna om när hovrätten ska hålla huvudförhandling och där ta emot muntlig bevisning, utan till denna del tillämpas fortfarande kapitlets 14 §, 14 a § och 15 §. Följaktligen ser man inte alltid på hela bild- och ljudupptagningen vid huvudförhandlingen, utan av den ska läggas fram endast de ställen som målet gäller i hovrätten (RP 133/2021 rd s. 74–75).

RB 26 kap. 24 § 1 mom. (oförändrat)

Vid huvudförhandlingen skall saken behandlas i följande ordning:

1) när sammanträdet inleds skall domstolen i nödvändig utsträckning redogöra för tingsrättens avgörande och för resultatet av förberedelsen samt förhöra sig om huruvida de yrkanden som framställts vid förberedelsen fortfarande motsvarar parternas uppfattning,

2) ändringssökanden och svaranden skall i tur och ordning närmare motivera sin uppfattning och yttra sig om de grunder som motparten har anfört,

3) domstolen skall ta upp bevis, samt

4) ändringssökanden och svaranden skall slutföra sin talan.

RB 26 kap. 24 § 2 mom. (nytt)

Muntlig bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten tas emot före annan muntlig bevisning. En person som har förhörts i tingsrätten och vars berättelse tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten förhörs dock personligen för ställande av tilläggsfrågor genast efter det att berättelsen till behövliga delar har tagits emot.

Huvudregeln ska vara att vid huvudförhandlingen tar man först emot all den muntliga bevisning som ska tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Först då alla relevanta delar av upptagningen har visats och avlyssnats, ska man i hovrätten förhöra personligen de personer som ska förhöras. En person som förhörts i tingsrätten ska dock alltid förhöras personligen för ställande av tilläggsfrågor först efter att den berättelse som personen har avgett i tingsrätten har tagits emot genom bild- och ljudupptagningen. Det skulle vara ändamålsenligt att ställa de tilläggsfrågor som kompletterar den inspelade berättelsen genast efter att den inspelade berättelsen tagits emot och därför är bäst i minnet (RP 133/2021 rd s. 79).

Hovrätten kan vid behov avvika från ordningsföljden för behandling till exempel genom att besluta att en del av bevisningen tas emot före alla sakframställningar. Om möjlighet till avvikelse föreskrivs också i det nya 2 mom. så att hovrätten kan behandla målet på ett ändamålsenligt sätt. Ett skäl att avvika från ordningsföljden enligt 2 mom. kan t.ex. vara att muntlig bevisning läggs fram helt eller delvis genom hänvisning till den (RP 133/2021 rd s. 79).

5.2 Arbetsgruppens ställningstaganden

Hovrätten kan vid behov efter att ha hört parterna avvika från huvudförhandlingens normala faser, om det med beaktande av målets art, omfattning och de krav som en rättvis rättegång ställer på förfarandet prövas lämpligt. Till denna del bör det dock betonas att lagen klart förutsätter att muntlig bevisning tas emot som en del av hovrättens huvudförhandling, även om detta sker så att man utnyttjar bevisupptagningar.

Förutom skyldigheten att hålla huvudförhandling har reformen inte inverkat på hur parterna kallas till hovrättens huvudförhandling. I praktiken torde reformen dock ha den effekten att om det inte finns skäl att hålla tilläggs- eller omförhör med parterna, kan de betydligt oftare än för närvarande anlita ombud. Också de situationer med absolut närvaro som anges i lagen är oförändrade, så till exempel en häktad svarande ska vara personligen närvarande vid huvudförhandlingen. Detta kan naturligtvis också ske genom videokonferens, eftersom villkoren för användning av videokonferens inte heller har ändrats. Det kan dock väsentligt oftare än för närvarande bli aktuellt att överväga i vilken mån det är ändamålsenligt att förutsätta obligatorisk närvaro också när en fånge inte har för avsikt att uttala sig. Dessutom torde det oftare än tidigare kunna anses lämpligt att en part eller dennes ombud är närvarande på distans när personbevisning tas emot genom upptagningar.

Uppvisande av bevisupptagningar torde i praktiken oftast ske i det skede då personbevisning också annars läggs fram, dvs. efter skriftliga bevis. Om skriftliga bevis har behandlats i tingsrätten i samband med personbevisning, torde det i allmänhet vara önskvärt att göra det också vid hovrätten. Upptagningen kan till

exempel ibland stoppas och det skriftliga bevis som det hänvisas till eller som läggs fram för den som ska höras granskas.

I förarbetena har man inte tagit närmare ställning till hur bevisupptagningen ska presenteras, dvs. om den kan visas i slow motion eller återgivningen avbrytas för parternas kommentarer. Utgångspunkten bör vara att bevisupptagningen läggs fram i sin helhet och på en gång. Det är visserligen inte i sig något hinder för att stanna upp och titta på en punkt i upptagningen som påstås vara särskilt relevant och till exempel upprepa den. Detta får dock inte hindra en helhetsbild av berättelsen eller leda till att rättegången drar ut på tiden i onödan.

Vid huvudförhandlingarna torde det finnas en viss variation i fråga om huruvida domstolen tillåter parterna att kommentera tillförlitligheten hos ett visst bevis redan i samband med att det läggs fram eller först i slutpläderingarna. Det kan ofta vara konstlat att enbart fästa domstolens uppmärksamhet på vissa omständigheter som framgår av bevisningen, utan att på något sätt motivera deras betydelse. Det kan därför vara motiverat att i synnerhet i omfattande mål tillåta till exempel att parterna kort kan föra fram omständigheter som påverkar tillförlitligheten hos den som hörs och därmed dess bevisvärde omedelbart efter det att bevisupptagningen eller bevisupptagningarna har visats. Då finns det dock inte skäl att börja redogöra för innehållet i eller detaljerna i den berättelse som framgår av upptagningen. Synen på helhetsbedömningen av bevisen ska på motsvarande sätt fortfarande framföras i slutpläderingarna, som kan ges i omfattande mål efter att varje sakhelhet som ska avgöras självständigt har behandlats.

I förarbetena har det inte heller entydigt fastställts om ett vittne ska vara närvarande för att se upptagningen av förhöret, om avsikten är att ytterligare frågor ska ställas till vittnet. Vittnets närvaro motiveras av att vittnet inte nödvändigtvis längre minns detaljerna i det tidigare förhöret. Även om tilläggsfrågorna ska vara nya, kan den som ska förhöras t.ex. efter att ha sett bevisupptagningen kunna precisera att hen med ett visst uttryck har avsett det som tilläggsfrågorna nu gäller. Eftersom tilläggsfrågorna inte bör syfta till att korrigera till exempel förhörstaktiska fel, bör det inte heller finnas någon risk för att ett sådant förfarande på något sätt äventyrar tillförlitligheten i vittnesberättelsen i fråga om tilläggsfrågorna.

Arbetsgruppen anser att annan muntlig bevisning åtminstone delvis kan behöva tas emot före muntlig bevisning som tas emot på en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten till exempel i en situation där svaranden har utövat sin rätt att tiga i tingsrätten och det således inte existerar någon bevisupptagning. Huvudregeln ska också då enligt arbetsgruppens uppfattning vara den förhörsordning som framgår av 17 kap. 48 § 1 mom. i RB, dvs. först visas upptagningen av målsägandens förhör, därefter hörs svaranden personligen och därefter presenteras annan personbevisning av upptagningarna. I fråga om eventuella tilläggsförhör iakttas det nya 26 kap. 24 § 2 mom. i RB, dvs. tilläggsfrågorna ställs genast efter att upptagningen har tagits emot.

6 Tilläggs- och omförhör

- Lagstiftarens avsikt är att tilläggsförhör och omförhör ska förrättas sällan i hovrätterna. Tilläggsförhör och omförhör är **undantag** från huvudregeln enligt vilken muntlig bevisning tas emot i hovrätten genom en videoupptagning som tingsrätten har gjort (principen om bästa bevismaterial).
- Tilläggsförhör och omförhör förutsätter i regel en specificerad och motiverad begäran av en part om orsakerna till förhöret i hovrätten och om den förhördes bevisteman som är av betydelse för avgörandet av målet i hovrätten.
- Förutsättningarna för tilläggsförhör och omförhör uppfylls inte på grund av att en part bestrider innehållet i och bevisvärdet av den förhördes berättelse. Bevistemana för tilläggsförhör gäller i princip alltid nya fakta och/eller bevis. En parts oaktsamhet utgör i princip ett hinder för tilläggsförhör.
- I och med reformen finns det skäl att fästa särskild uppmärksamhet vid tillämpningspraxisen för 17 kap. 8 § och 25 kap. 17 § i rättegångsbalken för att säkerställa att föremålet för rättegången förblir detsamma som i tingsrätten och att hovrättens kontrollerande roll tillgodoses också i fråga om bedömningen av bevisningen.

6.1 Bestämmelser och förarbeten

RB 26 kap. 15 a § 1 och 2 mom. (nytt)

Muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten tas vid huvudförhandlingen emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, om det inte finns särskilda skäl att personligen på nytt förhöra en person som förhörts i tingsrätten.

En person som har förhörts i tingsrätten kan förhöras personligen vid huvudförhandlingen också för ställande av tilläggsfrågor, om det på grund av nya omständigheter eller bevis som åberopats i hovrätten eller av någon annan orsak behövs för utredningen av målet.

Ett omförhör av en person som förhörts i tingsrätten är möjligt bara av särskilda skäl. Formuleringen i bestämmelsen indikerar att tröskeln för omförhör är relativt hög (GrUU 43/2021 rd s. 2). Ett omförhör kan hållas endast av särskilda skäl och därför kommer det endast sällan i fråga. Ett omförhör kräver att ett förhör personligen för ställande av tilläggsfrågor enligt 2 mom. inte kan anses tillräckligt för utredning av målet (RP 133/2021 rd s. 75). Enligt förarbetena kan det föreligga särskilda skäl till omförhör till exempel i följande situationer:

- Om en bild- och ljudupptagning inte har gjorts eller den eller indexeringen av den har misslyckats. Målet ska inte återförvisas till tingsrätten enbart på en sådan grund.
- Om det är nödvändigt för att trygga en rättvis rättegång (särskilt rätten till motförhör).
- Om saken vid överklagande hade förändrats så mycket att den förhörsberättelse som lagts fram i tingsrätten hade förlorat sin relevans med tanke på avgörandet av målet och detta inte heller kan rättas till genom tilläggsförhör. Detta kan vara fallet också när någon av de personer som

förhörts i tingsrätten meddelar att hen vill lägga fram en helt ny version av de händelser som är föremål för rättegång i hovrätten.

Tröskeln för särskilda skäl överskrids dock åtminstone inte enbart på följande grunder:

- Om en part påstår att den som ska förhöras har berättat om saken i tingsrätten på ett sätt som inte motsvarar sanningen eller underlåtit att berätta något.
- Om en part meddelar att hen vill förhöra vittnet på nytt eller på något annat sätt.
- På grund av att den som ska höras (vanligen en part) är närvarande vid hovrättens huvudförhandling.

Tröskeln för tilläggsförhör är lägre än för omförhör, men en ospecificerad begäran från en part är inte tillräcklig för att överskrida den. Ett tilläggsförhör ska tillåtas, om det är motiverat att anta att det leder till att man får vetskap om nya fakta som har betydelse för utredning av målet (RP 133/2021 rd s. 76). Enligt förarbetena kan tilläggsfrågor vara tillåtna till exempel i följande situationer:

- Om en part tillåts åberopa nya omständigheter eller bevis i hovrätten.
- Tilläggsfrågor om hur de omständigheter som bevisningen gäller har utvecklats efter tingsrättens huvudförhandling (t.ex. personliga omständigheter för svaranden i ett brottmål eller omständigheter som hänför sig till vårdnaden om barnet och umgängesrätten). I brottmål kan detta betonas när man yrkar att svaranden ska dömas till strängare straff i hovrätten.
- Om det på basis av bild- och ljudupptagningen råder oklarhet om vad den som ska förhöras hade berättat i tingsrätten om någon enskild sak.
- Om en part har skaffat sig ett biträde först i hovrätten efter att ha fört talan själv i tingsrätten.

Å andra sidan är det inte tillåtet att ställa tilläggsfrågor enbart på följande grunder:

- Vid byte av biträde eller försvarare.
- Om man vill ställa samma frågor som tingsrätten i hopp om att den som skulle förhöras ska ge ett annat svar på frågorna.
- När det påstås att tingsrätten har gjort en felaktig bedömning av berättelsens bevisvärde.

6.2 Arbetsgruppens ställningstaganden

6.2.1 Allmänt

Huvudregeln är att sådan bevisning som tagits emot i tingsrätten inte tas emot på nytt i hovrätten (RB 26 kap. 15 a §). Däremot tar hovrätten vid huvudförhandlingen emot muntlig bevisning som lagts fram i tingsrätten genom

en ljud- och videoupptagning som gjorts i tingsrätten. Detta gäller all muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten oberoende av på vilket sätt förhöret har genomförts i tingsrätten, även telefonförhör. Reformen innebär således en klar avvikelse från den tidigare intagna principen om omedelbar bevisning, enligt vilken bevisningen omedelbart ska läggas fram för den domstol som avgör målet. I fråga om principen om bästa bevismaterial betonas i och med reformen att bevismedlet är direkt, dvs. att beviskedjan (bevismedel – bevistema) är kort. I enlighet med tillitsprincipen ska hovrätten i princip genom videoupptagningar ta emot all sådan muntlig bevisning som lagts fram för tingsrätten och vars trovärdighet det fortfarande är fråga om (RB 26 kap. 16 §).

Hovrättens ställning och uppgift som överrätt att kontrollera riktigheten i tingsrättens avgörande betonas således också i fråga om bevisvärderingen. När hovrätten tar emot muntlig bevisning från en videoupptagning som tingsrätten gjort är den muntliga bevisningen i hovrätten till sitt innehåll densamma som i tingsrätten. Bestämmelserna om huvudförhandling har dock inte ändrats, vilket innebär att förutsättningarna för huvudförhandling förblir oförändrade.

Bestämmelsen kan till sin ordalydelse anses vara något inkonsekvent på grund av att det i den nämns ett omförhör före det tilläggsförhöret, även om ett tilläggsförhör på basis av förarbetena klart är det primära förfarandealternativet av dessa två. Lagutskottet verkar därför mer konsekvent tala om tilläggsförhör och omförhör (LaUB 16/2021 rd, t.ex. s. 4), vilket skrivsätt som har valts också i denna promemoria för att betona att tilläggsförhör har prioriterats och att omförhör är undantag. Om förutsättningarna för omförhör inte uppfylls kan förutsättningarna för tilläggsförhör dock uppfyllas.

Arbetsgruppen anser att förutsättningarna för tilläggsförhör och omförhör i fråga om utgångspunkterna för förfarandet och de allmänna målen har ett nära samband med de rättsnormer som gäller preklusion, eftersom trösklarna för tilläggsförhör och omförhör bidrar till att säkerställa att rättegången koncentreras och sker snabbt samt att tyngdpunkten hålls i tingsrätten, liksom även preklusion (se t.ex. HD 2015:51, punkt 22 och HD 2019:56, punkt 15). På motsvarande sätt får tilläggsförhör eller omförhör inte leda till att tyngdpunkten i rättegången flyttas från tingsrätten till hovrätten. Det är dock fråga om separata saker och rätten till tilläggsförhör eller omförhör är inte i sig prekluderad. Om det är meningen att ett tilläggsförhör eller ett omförhör ska förrättas för att utreda en omständighet som är prekluderad, ska det naturligtvis inte tillåtas (omständighetspreklusion). Ny personbevisning kan inte heller tillåtas i hovrätten, om preklusion hindrar den (bevispreklusion).

Förutsättningarna för tilläggsförhör och omförhör ska alltid bedömas också utifrån principen om bästa bevismaterial. För att målen för reformen ska kunna tryggas ska tolkningslinjerna vara sådana att det inte bildas ”tilläggs- eller omförhörsautomater” som parterna kan utnyttja chikanmässigt. Parterna ska redan i tingsrätten noggrant kartlägga de bevisteman som var och en som ska höras i bevissyfte ska förhöras om. På samma sätt ska ett motförhör hållas omsorgsfullt. Parterna har utöver tingsrätten också ansvar för att bevisningen läggs fram på ett klart och strukturerat sätt.

6.2.2 Omförhör

Hörande av en person personligen på nytt i hovrätten, dvs. omförhör, är möjligt endast av särskilda skäl, dvs. det kommer enligt förarbetena i fråga endast sällan och det är sekundärt till möjligheten att ställa tilläggsfrågor till den som ska höras i bevissyfte i hovrätten för att målet ska kunna utredas (tilläggsförhör). Tröskeln för omförhör är således avsedd att vara hög och bestämmelsen tillämpas i fråga om alla som hörs i bevissyfte på samma sätt. Således ska inte heller parterna så att säga för säkerhets skull förhöras på nytt när de personligen är närvarande vid hovrättens huvudförhandling.

a) Om upptagningen misslyckas

I förarbetena har det ansetts vara ett särskilt skäl som berättigar till ett omförhör att en videoupptagning inte har gjorts i tingsrätten eller att den har misslyckats helt eller delvis eller att videoupptagningen är av så dålig kvalitet att den inte utan att äventyra rättssäkerheten kan användas som ett medel för att ta emot muntlig bevisning i målet. Vid sidan av teknisk oanvändbarhet kan det också vara fråga om att tingsrätten i ett omfattande mål har misslyckats med att strukturera rättegången och att videoupptagningen således inte är användbar i hovrättsförfarandet på grund av den oöverskådliga strukturering av bevisningen och därmed också på grund av att indexeringen är oklar eller bristfällig.

Tröskeln för ett omförhör är hög också i den sistnämnda situationen och förutsätter att det är helt oändamålsenligt att utnyttja videoupptagningen i hovrätten, dvs. att utnyttjandet av videoupptagningen kräver oskäliga ansträngningar i hovrätten för att urskilja behövlig bevisning från tingsrättens videoupptagning. Hovrätten ska dock alltid genom egna förberedande åtgärder sträva efter att säkerställa att videoupptagningen kan utnyttjas. Om upptagningen endast delvis har misslyckats räcker det i allmänhet med tilläggsförhör.

b) Rättvis rättegång

Att trygga en rättvis rättegång kan enligt förarbetena ibland vara ett särskilt skäl till omförhör. Till denna del ska vid bedömningen av tröskeln för tillämpning beaktas artikel 6 i Europakonventionen och Europadomstolens rättspraxis i fråga om den. Tryggandet av rätten till motförhör för försvaret kan vara en särskild orsak till omförhör i situationer där försvaret inte tidigare har haft en ändamålsenlig möjlighet till motförhör (”an adequate and proper opportunity to challenge and question a witness against him”). Om ett sådant tillfälle har förekommit i underrätten, innebär det att rätten till motförhör avstås med giltig verkan, och det finns inte anledning att enbart på denna grund samtycka till tilläggs- eller omförhör.

c) Väsentliga förändringar i ett mål eller en berättelse

Att ett mål ändras väsentligt till ett annat i hovrättsskedet kan i värsta fall förutsätta att det återförvisas till tingsrätten, även om möjligheten att förfara på detta sätt har begränsats så att utrymmet för detta är mycket snävt enligt högsta domstolens rättspraxis. En sådan situation torde i princip kunna uppstå till exempel på grund av att först hovrätten fäster parternas uppmärksamhet vid en

rättsnorm vars tillämpning får en avgörande betydelse med tanke på utgången av rättegången. Inte heller då kan man automatiskt utgå från att det finns tillräckliga förutsättningar för ett tilläggs- eller omförhör. Om förberedelsen i underrätten har varit ändamålsenlig och eventuellt tillämpliga rättsnormer har tagits upp till diskussion, ska parten i sina processuella handlingar och sin bevisning bereda sig på att rättsfrågan avgörs på ett annat sätt än vad parten har bedömt.

Om föremålet för rättegången har förändrats i hovrätten på grund av att en part tillåts åberopa en ny omständighet, är ett omförhör möjligt, om det inte anses vara tillräckligt att ställa tilläggsfrågor för att målet ska kunna utredas. Ny bevisning i hovrätten kan också under samma förutsättningar leda till omförhör. Detta är dock exceptionellt, eftersom tilläggsförhör i princip är ett tillräckligt sätt att komplettera bevisningen.

I förarbetena har man tydligen jämställt en situation där den som ska höras väsentligt ändrar sin berättelse, dvs. vill lägga fram en ”helt ny version” av de händelser som är föremål för rättegången. Tilläggsförhör är alltid primära i förhållande till omförhör, också när svaranden helt och hållet ändrar sin berättelse i hovrätten (se SOU 2012:93, s. 236). Också i tvistemål och ansökningsärenden är tilläggsförhör primära i förhållande till omförhör.

Denna möjlighet innebär en risk för missbruk, vilket dock är möjligt även inom ramen för det nuvarande systemet. I synnerhet parterna själva kan i sina skrivelser meddela hovrätten att de vill berätta om händelserna på ett helt annat sätt än i tingsrätten och på så sätt försöka bli förhörda på nytt. Likaså är det möjligt att man försöker kringgå förbudet mot tilläggsförhör och omförhör genom ogrundade anmälningar om vittnens åsiktsändringar. Å andra sidan finns det inte någon särskild orsak till ett omförhör enbart på grund av att det i besvären eller bemötandet framförs en invändning om att den som förhörs har berättat om saken i tingsrätten på ett osant sätt eller underlåtit att berätta något. Enligt förarbetena finns det inte heller någon särskild orsak till ett omförhör enbart på grund av att en part meddelar att den vill förhöra ett vittne på nytt eller på något annat sätt.

Vid gränsdragningen ska man också beakta reformens mål och det faktum att tröskeln för omförhör i princip är hög. Det är i sista hand rättspraxis som avgör hur man ska förhålla sig till t.ex. en situation där svaranden i ett brottmål i sin skrivelse meddelar att hen har ljugit i tingsrätten och nu vill berätta sanningen om händelserna. Det torde vara av betydelse i vilken utsträckning berättelsen ändras i förhållande till de frågor som ska avgöras i målet, men tröskeln för tilläggs- eller omförhör torde då vara något lägre än i fråga om vittnen. Behovet av tilläggsförhör och omförhör påverkas också av hurdan beviskonstellationen i målet är bedömt som helhet med beaktande av de ostridiga omständigheter som är av betydelse för avgörandet av målet. Om den påstådda ändrade berättelsen som helhet betraktad inte har någon betydelse för avgörandet av målet, är det inte nödvändigt att hålla tilläggs- eller omförhör i målet. Om en ny berättelse tillåts, ska det åtminstone i ett sådant fall bedömas om rättegångskostnadssanktioner skulle tillämpas.

Om den som ska förhöras – till exempel svaranden i ett brottmål – inte har avgett någon berättelse i tingsrätten, är det inte fråga om tilläggs- eller omförhör, utan om ny bevisning.

d) Situationer där endast ljud spelas in

Ett anonymt vittne ska vid behov förhöras personligen på nytt vid hovrättens huvudförhandling (RP 133/2021 rd s. 65). Om det har gjorts en bild- och ljudupptagning av förhöret med ett anonymt vittne, kan det användas som bevis, varvid tilläggsförhör eller omförhör kan komma i fråga. Behovsprövningen torde i andra fall (dvs. om endast ljud har spelats in) närmast gälla huruvida det anonyma vittnets berättelse har betydelse som bevis i hovrättsskedet eller inte. Tröskeln för omförhör torde vara rätt låg, eftersom det på det sätt som lagutskottet konstaterat inte framgår av enbart ljudupptagningen hur förhöret har förlöpt i tingsrätten (LaUB 16/2021 rd s. 15). Dessutom gäller 26 kap. 15 a § i rättegångsbalken, som gäller utnyttjande av bevisupptagningar vid hovrättens huvudförhandling, enligt sin ordalydelse bild- och ljudupptagningar, men inte enbart ljudupptagningar, vars användningsförutsättningar torde bedömas närmast i enlighet med 17 kap. 24 § i samma lag. På motsvarande sätt torde det vara nödvändigt att tolka situationer där en ljudupptagning görs ”av något annat särskilt vägande skäl”. En upptagning av ett telefonförhör kan dock jämföras med en bevisupptagning på det sätt som konstateras ovan (RP 133/2021 rd s. 66).

6.2.3 Tilläggsförhör

Tilläggsförhör i hovrätten är möjligt, om det av en specificerad orsak behövs för att målet ska kunna utredas i hovrätten. Tröskeln för tilläggsförhör är således lägre än för omförhör. Enligt förarbetena ska tilläggsförhör tillåtas, om det finns grundad anledning att anta att det leder till att nya fakta som är av betydelse för utredningen av målet kommer till kännedom. De frågor som ställs vid tilläggsförhöret ska vara nya och av betydelse för avgörandet av ärendet. Tilläggsförhör behövs inte enbart på grund av att tingsrätten påstås ha bedömt bevisvärdet av den berättelse som förhörs felaktigt. Bestämmelsen om tilläggsförhör begränsar förhör av en part endast till den del det är fråga om hörande av parter i bevissyfte.

a) Nya omständigheter och bevis (hovrättspreklusion)

Om en part tillåts åberopa nya omständigheter eller bevis i hovrätten, behövs det vanligen tilläggsförhör till dessa delar för att målet ska kunna utredas. I brottmål gäller inte preklusion av nya omständigheter och bevis (RB 25 kap. 17 §). Således kan förutsättningarna för tilläggsförhör eller omförhör i brottmål uppfyllas genom att en part tillåts åberopa nya omständigheter eller bevis i hovrätten.

Föremålet för rättegången och därmed den bevisning som läggs fram i målet ska dock också i brottmål i så stor utsträckning som möjligt hållas i den form den har varit i tingsrätten, vilket vid behov förutsätter att omständigheter som inte inverkar på saken och onödig bevisning lämnas utanför rättegången. Inte heller i en straffprocess finns det skäl att tillåta bevisning om sådana ostridiga omständigheter som anses vara utredda och som inte är föremål för ändringssökande. Den bevisning som läggs fram ska också vara proportionell (se

17 kap. 8 § i RB). En justering av åtalet i hovrätten kan i typiska fall leda till tilläggsförhör eller omförhör i hovrätten. Vid prövningen bör man komma ihåg att ändringssökande i tingsrättens dom inte längre kan utvidgas efter den tidsfrist som utsatts för besvären.

I fråga om tvistemål och ansökningsärenden framhävs i och med reformen behovet av att bevara föremålet för rättegången i hovrätten så att det är detsamma som det har varit i tingsrätten. Således ska särskild uppmärksamhet fästas vid tolkningen av bestämmelsen om preklusion (25 kap. 17 § i RB). En enhetligare tolkningslinje än tidigare i alla tvistemål och ansökningsärenden, särskilt i barnärenden, är ägnad att leda till att tyngdpunkten i bevisningen ligger i alla ärendegrupper i tingsrätten och att hovrätten i enlighet med sin kontrolluppgift bedömer den bevisning som redan lagts fram i tingsrätten i alla tvistemål och ansökningsärenden.

b) Förändringar i förhållandena efter tingsrättsbehandlingen

Också vid bedömningen av förutsättningarna för tilläggsförhör ska artikel 6 i Europakonventionen och den rättspraxis som gäller den beaktas. Om det i hovrätten yrkas strängare straff för svaranden, betonas svarandens rätt att lägga fram bevisning om sin oskuld och sina personliga förhållanden. I barnärenden är det relativt vanligt att det i hovrätten erbjuds bevisning om händelser som inträffat efter tingsrättsstadiet. Även om preklusionen i dessa fall kunde vara flexibel, ska det understrykas att en sådan ny bevisning måste vara relevant och således nödvändig för att den ska kunna godtas och för att det ska vara tillåtet att ställa tilläggsfrågor.

c) Oklarhet om berättelsens innehåll

Tilläggsförhör behövs i allmänhet om det råder oklarhet om innehållet i den berättelse som den som ska höras har lämnat. Å andra sidan ska det inte tillåtas att huvudförhöret upprepas i form av tilläggsförhör om sådana teman och fakta i enlighet med dem som inte har besvarats på ett för parten tillfredsställande sätt i tingsrätten, även om det beror på illa formulerade frågor. Den förhördes osäkerhet i tingsrätten berättigar således i princip inte till tilläggsförhör, om inte parten undantagsvis kan identifiera en lämplig orsak (annan ny bevisning som stöder berättelsen) till att vittnet med större säkerhet än tidigare kan berätta om händelserna. Om däremot den förhördes berättelse i tingsrätten till sitt innehåll har blivit oklar när den förhörda förbigår den fråga som ställts hen, svarar oklart eller internt motstridigt på den, finns det i typfallet förutsättningar för tilläggsförhör.

Påståendet om bevisvärdet av den förhördes berättelse leder dock aldrig i sig till tilläggsförhör eller ännu mindre till omförhör. Om den förhördes berättelse är svår att förstå enbart genom videoupptagning till exempel på grund av att det av upptagningen inte framgår sådant åskådligt material som den förhörda använder och som inte heller annars står till hovrättens förfogande, kan det finnas skäl att tillåta tilläggsförhör i hovrätten. Å andra sidan får inte heller det faktum att den som förhörs är närvarande vid huvudförhandlingen i sig sänka tröskeln för tilläggsförhör.

d) Att skaffa biträde

Enligt förarbetena kan tilläggsförhör behövas om en part först i hovrättsskedet har skaffat ett juridiskt biträde. Inte heller detta villkor får leda till en automatisk tolkning som främjar en chikanmässig process. Också rätten till biträde kan frångås på ett giltigt sätt och en part som förfarit på detta sätt ska inte få någon fördel på andras bekostnad. Att skaffa ett biträde i hovrättsskedet torde i typiska fall innebära att biträdet vill förhöra personer i större utsträckning och på ett skickligare sätt än en lekman. Detta torde dock kunna jämställas med att en part vill förhöra ett vittne på nytt eller på något annat sätt, vilket inte i sig utgör grund för tilläggsförhör.

Att byta försvarare och därigenom vilja ordna svarandens försvar på ett nytt sätt berättigar inte i sig tilläggsförhör. Försvaret ska redan i tingsrätten omsorgsfullt förbereda sig på att ta emot personbevisning och i enlighet med detta för den som förhörs både vid huvud- och motförhöret och senast i form av preciserande frågor ställa de frågor som anses vara befogade med tanke på försvarets intressen. Detsamma gäller naturligtvis också åklagaren och målsägandeparten (equality of arms). Således ska tilläggsförhör inte tillåtas i hovrätten på grund av att försvaret av oaktsamhet har försummat sin möjlighet att motförhöra ett vittne eller att en ny försvarare i hovrätten vill föra talan på ett nytt sätt (se för Sveriges del NJA 2014 s. 954). Det är en annan sak om försvaret kan identifiera orsakerna till att ett motförhör behöver hållas med tilläggsfrågor eller att omförhör behövs för att målet ska kunna utredas.

6.2.4 Förfarande vid tilläggs- och omförhör

I begynnelseskedet av reformen är det skäl att alltid avgöra begäranden om tilläggsförhör och/eller omförhör i fulltalig sammansättning i hovrätten, så att tolkningslinjerna kan etableras och hållas enhetliga. Först när tolkningslinjen har etablerats är det skäl att tillåta att den för förberedelsen ansvariga ledamoten ensam godkänner begäranden om tilläggsförhör och omförhör. En ledamot kan inte avslå en begäran om tilläggsförhör eller omförhör (RB 2 kap. 8 §). Parterna ska specificera begärandena enligt bevistema, dvs. ange den eller de omständigheter som man vill redogöra för genom tilläggsförhör. Det ska inte krävas att enskilda frågor ska anmälas.

Hovrätten ska i allmänhet inte på tjänstens vägnar hålla tilläggsförhör som i regel förutsätter en specificerad och motiverad begäran av en part. I princip är det möjligt att behovet av tilläggsförhör uppstår när domstolen fäster uppmärksamhet vid t.ex. oklarheten i den berättelse som framgår av bevisupptagningen vid huvudförhandlingen. Även då ska domstolen i första hand fråga parterna om oklarhetens betydelse. Om en begäran om tilläggsförhör framställs, kan den ofta genomföras på distans. Först i sista hand blir det aktuellt med tilläggsförhör på tjänstens vägnar och även då ska bestämmelsen i 17 kap. 7 § i RB beaktas.

Däremot kan hovrätten på tjänstens vägnar och i strid med parternas åsikt besluta om omförhör, om tingsrättens videoupptagningar har misslyckats helt och därmed är oanvändbara med tanke på hovrättsförfarandet. Om bevisningsförfarandet har varit lagstridigt i tingsrätten (t.ex. om det inte funnits

lagliga förutsättningar för telefonförhör, vittnet inte har gett någon försäkran), ska hovrätten vid behov hålla tilläggsförhör eller omförhör med beaktande av rättegångsfelets betydelse.

Reformen kommer att förutsätta att man lägger större vikt vid förberedelsen av målen än tidigare, för att man vid förberedelsen omsorgsfullt och tillräckligt detaljerat ska kunna bedöma såväl behovet av att upprepa personbevisning över huvud taget (RB 26 kap. 15 §) som förutsättningarna för tilläggs- eller omförhör (RB 26 kap. 15 a §). Beslut om tillåtelse att ställa tilläggsfrågor kan vid behov fattas först vid huvudförhandlingen efter det att hovrättens sammansättning har tagit del av den förhördes berättelse som tagits upp vid tingsrätten, förutsatt att den förhörda i vilket fall som helst också annars deltar i huvudförhandlingen (se i fråga om Sverige SOU 2012:93 s. 238). Förfarandet kan bli tillämpligt t.ex. i fråga om begäran om tilläggsförhör i barnärenden.

I samband med omförhör ska personen i sin helhet redogöra för de stridiga omständigheter som hovrätten fortfarande ska avgöra. Tingsrättens videoupptagning tas således emot i hovrätten också i samband med omförhör i mån av möjlighet emot endast till behövliga delar på samma sätt som när den som förhörs avviker från vad hen berättat vid förundersökningen. Tilläggsförhör hålls vid huvudförhandlingen efter att en videoupptagning av förhöret i tingsrätten till behövliga delar först har setts vid huvudförhandlingen i hovrätten.

Tröskeln för tilläggsförhör och omförhör bör hållas hög och målet bör på det sätt som blivit vedertaget i Sverige vara att det i hovrätten ska vara nödvändigt och således i praktiken sällsynt att förlita sig på dem (RP 133/2021 rd s. 49–50 och prop. som det hänvisas till där 2004/05:131, s. 234). I Sverige tolkades förutsättningarna för tilläggsförhör snävt i början av reformen och tröskeln för tilläggsförhör var hög, men senare har praxisen ändrats i en mer tolerant riktning och tilläggsförhör anses inte utgöra något särskilt problem som en del av hovrättens huvudförhandling (SOU 2012:93 s. 238). Orsaken till detta har för sin del varit att begärandena om tilläggsförhör i praktiken är specificerade och välgrundade.

Vid prövningen av förutsättningarna för tilläggs- och omförhör ska särskild uppmärksamhet fästas vid 17 kap. 8 § och 48 § i rättegångsbalken (se SOU 2012:93, bilaga 3, hovrätternas presidenters ställningstagande om tillämpningen av reformen En modernare rättegång (EMR) i Sverige). Tilläggsförhör ska inte tillåtas i situationer där den nya information som fås genom tilläggsförhöret uppenbart inte inverkar på utgången av hovrättens avgörande.

Ett vittne har rätt att närvara vid huvudförhandlingen redan innan tilläggsförhöret inleds när man sätter sig in i vittnets berättelse i tingsrätten. Detta gör det möjligt för vittnet att komma ihåg vilka saker och hur hen har berättat redan i tingsrätten och att också vittnet håller sig till temana för tilläggsförhöret. I samband med tilläggsförhör är det inte tillåtet att höra den som förhörs om andra än nya, godkända bevisteman. Hovrätten ska därför genom en tydlig processledning säkerställa att tilläggsförhöret de facto inte utvidgas till omförhör. RB 17 kap. 50 § 2 mom. om vittnens rätt att närvara har inte ändrats i samband med reformen.

Dessutom bör det beaktas att tilläggsförhör eller omförhör, om förutsättningarna för dem uppfylls, också kan hållas via videolänk eller i fråga om ett smärre tilläggsförhör till och med per telefon. I synnerhet vid tilläggsförhör kan tematsbegränsade omfattning tala för att det anses lämpligt att använda fjärrförbindelse.

7 Hänvisningsförfarande

- Användningen av hänvisningsförfarandet förutsätter i princip en motiverad begäran av en part. Hovrätten kan besluta att använda hänvisningsförfarandet också på eget initiativ efter att ha hört parterna.
- Användningen av hänvisningsförfarandet förutsätter att det prövas lämpligt med beaktande av målets art och mängden muntlig bevisning som läggs fram i det.
- Hänvisningsförfarandet lämpar sig särskilt för långa huvudförhandlingar där nyttan av förfarandet syns särskilt i beloppet av rättegångskostnaderna och förfarandets effektivitet. Framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning förutsätter att tingsrätten har lyckats med strukturering och indexeringen av bevisningen.
- Bestämmelserna om huvudförhandlingens skeden har med undantag för hänvisningsförfarandet inte ändrats i samband med reformen, vilket innebär att hänvisningsförfarandet ersätter endast hovrättens fas om personbevisning.

7.1 Bestämmelsen och förarbeten

RB 26 kap. 15 a § 3 mom. (nytt)

Den muntliga bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan läggas fram vid huvudförhandlingen genom att det helt eller delvis hänvisas till den, om hovrätten anser att detta är lämpligt med beaktande av målets art och mängden muntlig bevisning som läggs fram i målet. Hovrätten sätter sig in i den muntliga bevisning som det hänvisats till utan att parterna och allmänheten är närvarande.

I hänvisningsförfarandet ska den part som vill åberopa en berättelse avgiven av en person som förhörts i tingsrätten hänvisa till relevanta delar av den berättelsen vid huvudförhandlingen. De avsedda delarna av bild- och ljudupptagningen med den förhörda personen visas i så fall vid huvudförhandlingen, utan att parterna och allmänheten är närvarande. Muntlig bevisning kan framläggas genom att det helt eller delvis hänvisas till den. Berättelser avgivna i tingsrätten av vissa personer som förhörts där kan framläggas vid huvudförhandlingen genom hänvisning, och resten av den muntliga bevisningen genom visning av bild- och ljudupptagningen vid huvudförhandlingen, med parterna och allmänheten närvarande (RP 133/2021 rd s. 77).

Huvudförhandlingen avbryts inte och skjuts inte upp under tid hovrätten sätter sig in i den muntliga bevisning som framlagts genom hänvisning, utan den fortsätter utan att parterna och allmänheten är närvarande. När hovrätten har tagit del av den muntliga bevisning som lagts fram, fortsätter huvudförhandlingen i närvaro av parterna och allmänheten. På huvudförhandlingen tillämpas i tillämpliga delar bestämmelserna som gäller behandling i ett sammanhang vid huvudförhandling i 6 kap. i rättegångsbalken (RP 133/2021 rd s. 77).

Åberopande av bevisning genom hänvisning förutsätter att hovrätten finner det lämpligt. När den prövar lämpligheten ska hovrätten särskilt beakta de processekonomiska fördelar som kan uppnås genom ett sådant förfaringssätt. Att framlägga muntlig bevisning genom att hänvisa till den kan därför vara lämpligt

särskilt när huvudförhandlingen är lång. I en huvudförhandling som pågår i bara några timmar finns det i allmänhet inga nämnvärda fördelar med att muntlig bevisning läggs fram genom hänvisning (RP 133/2021 rd s. 77).

Hovrätten bör dock alltid väga förfaringssättet också ur en bredare synvinkel som beaktar kraven på en rättvis rättegång. Ibland kan det till exempel bli lättare att förstå muntlig bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning om parterna är närvarande när den tas emot och kan peka ut omständigheter de anser är relevanta för domstolens ledamöter. I vissa fall kan ett ändamålsenligt mottagande av muntlig bevisning kräva att skriftlig bevisning framläggs samtidigt. Det är åtminstone inte lämpligt att muntlig bevisning läggs fram genom hänvisning om det av dessa eller andra orsaker blir svårare att säkerställa en riktig bedömning av bevisfrågan (RP 133/2021 rd s. 78).

Hänvisningsförfarandet förutsätter i princip en motiverad begäran av en part. Hovrätten fattar beslut om användningen av hänvisningsförfarandet vid förberedelsen. Hovrätten kan besluta att använda hänvisningsförfarandet också på eget initiativ, men då ska hovrätten också låta parternas åsikter väga in (RP 133/2021 rd s. 78).

7.2 Arbetsgruppens ställningstaganden

7.2.1 Förutsättningar och beslutsfattande i fråga om hänvisningsförfarandet

En effektiv och ändamålsenlig användning av hänvisningsförfarandet som en del av hovrättsförfarandet förutsätter att tingsrätten i omfattande tvistemål och brottmål har tagit emot bevisning på ett strukturerat sätt, att bevisupptagningarna har indexerats på behörigt sätt och att det i besvären och bemötandena tillräckligt exakt hänvisas till de bevisupptagningar och teman som hovrätten vill bekanta sig med i hänvisningsförfarandet. I skrivelserna ska det alltså anges vilka personer vars upptagningar man vill visa genom hänvisning samt i vilken omfattning upptagningarna avses. Den sistnämnda uppgiften kan meddelas på basis av protokolls- eller indexanteckningar eller tidsanteckningar i upptagningar som motsvarar behandlingens struktur och processplan.

Vid prövningen av förutsättningarna för förfarandet ska utöver de processekonomiska fördelarna beaktas vilka konsekvenser förfarandet har för bevisningens omedelbarhet, tillförlitligheten i bedömningen av bevisningen och rättegångens offentlighet. Frågan om förutsättningarna för och omfattningen av hänvisningsförfarandet samt de processekonomiska fördelar som därigenom uppnås ska tas upp med parterna i god tid före huvudförhandlingen som en del av förberedelsen av målet när processplanen för målet utarbetas tillsammans med parterna (jfr i fråga om Sverige Prop. 2015/16:39, s. 52).

I samband med hänvisningsförfarandet ska man redan vid förberedelsen försäkra sig om att hänvisningsförfarandet utan svårighet kan genomföras i hovrätten och att också parterna har goda förutsättningar att sätta sig in i den muntliga bevisning som hänvisas till som tas emot i hovrätten. Detta är viktigt i synnerhet om behandlingen av målet har pågått i hovrätten långt innan huvudförhandlingen hölls. Förberedelsens betydelse framhävs i omfattande mål. Bevisningens omfattning och behovet av att bekanta sig med upptagningarna tillsammans med

parterna kan också vara vägande skäl för att hänvisningsförfarandet över huvud taget inte lämpar sig för målet.

Hänvisningsförfarandet ska möjliggöra en ändamålsenlig och därmed flexibel och effektiv behandling av målet i hovrätten. I hänvisningsförfarandet kan man således sätta sig in i muntlig bevisning i ändamålsenlig omfattning. En del av den muntliga bevisningen kan tas i samband med hänvisningsförfarandet och en del i parternas och allmänhetens närvaro. Genom att använda hänvisningsförfarandet på rätt sätt kan man för sin del förhindra att rättegångarna drar ut på tiden i onödan. De processekonomiska fördelarna med hänvisningsförfarandet är så små vid huvudförhandlingar som varar högst en dag att det i allmänhet inte finns skäl att använda hänvisningsförfarandet vid dem. Å andra sidan kan hänvisningsförfarandet vara motiverat i små mål, om det möjliggör en snabb behandling av målet.

Vid prövningen av förutsättningarna för hänvisningsförfarandet ska också beaktas att hänvisningsförfarandet minskar offentligheten vid rättegång i hovrätten. Rättegångens offentlighet tillgodoses i fråga om hänvisningsförfarandet så att allmänheten redan i tingsrättsskedet har kunnat följa rättegången i tingsrätten. Dessutom kan videoupptagningarna ses i domstolens lokaler eller ljudbanden fås från hovrätten.

Såsom konstaterats ovan i fråga om omförhör och ställandet av tilläggsfrågor är det skäl att till en början fatta beslut om utnyttjandet av hänvisningsförfarandet i fulltalig sammansättning i hovrätten tills förfarandet har etablerats. Ett beslut om att utnyttja hänvisningsförfarande ska i sig betraktas som ett avgörande som gäller det externa förloppet av huvudförhandlingen och som kan fattas av en ledamot ensam. I 2 kap. 8 § 3 mom. i RB finns ett undantag från en ledamots behörighet som gäller avslag på en begäran om tilläggsförhör eller omförhör. Något motsvarande undantag har inte föreskrivits i fråga om hänvisningsförfarandet.

7.2.2 Hänvisningsförfarande i praktiken

Hovrättens sammansättning är närvarande vid huvudförhandlingen också vid hänvisningsförfarandet på samma sätt som om personbevisning på nytt togs upp i hovrätten. Sammansättningen ska alltså finnas i samma sessionssal eller i något annat rum.

I regeringspropositionen nämns hänvisningsförfarandet som ett exempel på en grund med stöd av vilken man kan avvika från den ursprungliga ordningen i huvudförhandlingen: I detta förfarande är det inte alltid ändamålsenligt att personligen förhöra en person som förhörts i tingsrätten för att ställa tilläggsfrågor genast efter det att en bild- och ljudupptagning som gäller hen har lagts fram, utan detta kan ske först efter att hovrätten har bekantat sig med all muntlig bevisning som tas emot via bild- och ljudupptagningen.

På basis av förarbetena verkar det som om tilläggsförhör kan hållas också när en berättelse läggs fram genom hänvisning till den. Å andra sidan kan behovet av att ställa tilläggsfrågor i vissa fall tala emot hänvisningsförfarandet. I förarbetena påpekas det nämligen också att det är ändamålsenligt att ställa tilläggsfrågor som

kompletterar den inspelade berättelsen genast efter att den inspelade berättelsen tagits emot och därför bäst i minnet (RP 133/2021 rd s. 79).

Av förarbetena framgår å andra sidan inte om en del av någons berättelse kan visas genom hänvisning och en del genom bild- och ljudupptagning, men det torde inte heller finnas något hinder. Till exempel om rättegången i tingsrätten är strukturerad och upptagningen indexerad, kan berättelsen om något tema av uppenbart mindre betydelse läggas fram i hovrätten genom hänvisning och på motsvarande sätt den del av berättelsen som gäller det väsentliga temat läggas fram vid huvudförhandlingen i närvaro av parterna och allmänheten.

Hänvisningsförfarandet har redan tidigare varit möjligt i fråga om skriftligt rättegångsmaterial (17 kap. 54 § i RB). Skriftliga bevis ska inte längre läsas högt, utan parterna ska analytiskt redogöra för betydelsen av bevisen och de uppgifter som framgår av dem i målet. Om hänvisningen används både i fråga om skriftlig och muntlig bevisning, ska omfattningen av behandlingen av bevisen ställas i relation till de frågor som ska avgöras i målet och bevisningens nödvändighet.

Hänvisningsförfarandet kan förbättra förutsättningarna för bedömning av bevisning i svåra mål där hovrätten kan sätta sig in i muntlig bevisning i lugn och ro, varvid det är möjligt att spola och på videoupptagningen för andra gången se en berättelse som lagts fram i bevissyfte (se i fråga om Sverige prop. 2015/16:39, s. 53). Hovrätten ska vid behov ge parterna tillfälle att yttra sig om de synpunkter som framkommit vid upptagningarna av den muntliga bevisningen och som är av betydelse för avgörandet av målet och som parterna inte har fäst uppmärksamhet vid när de bedömt den bevisning som tagits emot i tingsrätten.

Möjligheten att använda hänvisningsförfarandet får inte leda till att hovrätten i onödan sätter sig in i videoupptagningar av muntlig bevisning. Vid förberedelsen ska det även i fortsättningen förvägras sådan återgivning av muntlig bevisning i fråga om det inte utifrån det skriftliga rättegångsmaterialet bedömt som en helhet kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten har bedömt bevisningen på riktigt sätt (RB 26 kap. 15 §).

8 Överklagande av ett handläggningsavgörande om bevisupptagning

- Avgörande som gäller bevisning får i princip överklagas i samband med huvudsaken.
- Beslut om separat ändringssökande som är ett undantag fattas av domstolen. I samband med reformen av bevisupptagningen kan det närmast bli aktuellt att bedöma om det finns synnerligen vägande skäl för sådana anvisningar för sökande av ändring.
- Innan tolkningslinjerna etableras torde tröskeln för separat ändringssökande ha sänkts något, men den bör dock förbli ett klart undantag från huvudregeln.

8.1 Bestämmelse och förarbeten

RB 17 kap. 68 § (oförändrad)

Ett beslut som gäller bevisning får överklagas i samband med huvudsaken. Ändring i beslutet får dock sökas separat, om beslutet gäller

1) att döma ut vite,

2) att döma någon att betala kostnader för hämtning,

3) arvode och ersättning till ett vittne eller en sakkunnig,

4) ersättning till en person som har lagt fram en handling eller ett föremål för domstolen.

Beslutet ska iakttas även om [det] överklagas, om inte den domstol som fattade beslutet eller fullföljdsdomstolen bestämmer något annat.

Trots 1 mom. kan domstolen bestämma att ett beslut får överklagas separat, om det med beaktande av beslutets innehåll inte skulle vara till någon nytta att överklaga beslutet i samband med huvudsaken och rättsskyddet för personen i fråga förutsätter en rätt till separat överklagande, eller om det annars finns synnerligen vägande skäl för det. Ändringsansökan ska behandlas skyndsamt.

Vid beredningen av bestämmelsen har utgångspunkten varit att det inte finns grunder för att tillåta separat ändringssökande i fråga om alla bevisningsbeslut, eftersom ett separat ändringssökande i ett bevisningsavgörande ökar rättegångskostnaderna och binder domstolens resurser och kan användas chikanmässigt för att förlänga behandlingen och öka motpartens kostnader. I vissa fall finns det dock skäl att undantagsvis tillåta separat ändringssökande. Därför har den domstol som behandlar saken ska ha rätt att bestämma om ändring ska få sökas separat, på samma sätt som i 16 kap. 3 § 3 mom. i rättegångsbalken. Innan domstolen tillåter separat ändringssökande ska den höra dessa personer (RP 46/2014 rd s. 122).

Frågan om separat ändringssökande ska tillåtas ska avgöras från fall till fall. Domstolen kan bestämma att ett beslut får överklagas separat, om det med beaktande av beslutets innehåll inte skulle vara till någon nytta att överklaga beslutet i samband med huvudsaken och rättsskyddet för personen i fråga förutsätter en rätt till särskilt överklagande, eller om det annars finns synnerligen

vägande skäl för det. Som utgångspunkt ska man förhålla sig försiktigt till att bevilja möjlighet till separat ändringssökande (RP 46/2014 rd s. 122).

Ett separat ändringssökande kunde i allmänhet främst komma i fråga när det gäller ett beslut om att avvisa bevisning med stöd av 17 kap. 8 § i rättegångsbalken eller på basis av ett beslut om rätt eller skyldighet att vägra vittna. Dessa beslut, som gäller bevisningens omfattning, är i regel av den naturen att ett bristfälligt eller felaktigt förfarande i den lägre domstolen kan korrigeras i fullföljdsinstansen, och det finns således inte något behov av separat ändringssökande (RP 46/2014 rd s. 122).

Ett separat ändringssökande kunde tillåtas på basis av synnerligen vägande skäl i fråga om beslut som juridiskt lämnar rum för tolkning och som kunde leda till att en omfattande ny behandling av målet måste göras, om fullföljdsdomstolen intar en annan ståndpunkt (RP 46/2014 rd s. 123).

8.2 Arbetsgruppens ställningstaganden

Med tanke på att reformen ska lyckas är avgörandena om bevisning av stor betydelse. Mottagandet av muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning kommer att ge upphov till nya tolkningsfrågor i samband med ändringssökande, även om lagstiftningen om avgörandena i fråga om bevisning inte har ändrats. Syftet med reformen är att förbättra riktigheten i bedömningen av bevisningen, effektivisera förfarandet för sökande av ändring samt minska de kostnader och olägenheter som sökande av ändring medför för målsägandena och vittnena. En ökad separat rätt att söka ändring i bevisningen och därigenom längre processer och ökade rättegångskostnader skulle inte tjäna syftet med reformen.

Å andra sidan finns det fall där separat ändringssökande ska tillåtas. Argumentet som baserar sig på möjligheten att rätta ett fel i förfarandet är dock inte särskilt tungt, eftersom högsta domstolen i princip inte avhjälper ett eventuellt fel i hovrättens förfarande, utan återförvisar målet till hovrätten. Således torde särskild uppmärksamhet behöva fästas vid de omfattande konsekvenserna av en ändring av hovrättens avgörande. Särskilt i början av reformen lämnar förutsättningarna för tilläggs- och omförhör liksom förutsättningarna för utnyttjande av hänvisningsförfarandet oundvikligen rum för tolkning.

Ett separat ändringssökande ska dock förbli ett tydligt undantag och tröskeln ska vara hög. Detta understryker motiveringsskyldigheten för en part som yrkar separat ändringssökande.

9 Andra relevanta lagändringar

- Bild- och ljudupptagningar utnyttjas under vissa förutsättningar i tingsrätten när en ny huvudförhandling hålls i ett mål som uppskjutits för mycket, när målet har återförvisats från en högre instans till tingsrätten eller när **bevisning** som tagits emot utanför huvudförhandlingen **tas emot på nytt vid huvudförhandlingen**. Av dessa orsaker kan indexering och strukturerad behandling också tjäna tingsrätten själv.
- Bild- och ljudupptagningar **förvaras** i 30 dagar efter det att ärendet har avgjorts genom ett lagakraftvunnet beslut. Uppgifter om upptagningen lämnas ut endast genom att upptagningen lämnas till påseende i domstolen. Uppgifter om en upptagnings ljud kan lämnas ut på samma sätt som för närvarande i fråga om en ljudupptagning.

9.1 Utnyttjande av tidigare bild- och ljudupptagningar

RB 6 kap. 12 § och BRL 6 kap. 12 § (ändrad)

Vid en ny huvudförhandling ska målet behandlas på nytt. *Muntlig* bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt *genom en bild- och ljudupptagning* till den del den anses ha betydelse för målet. *På tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning tillämpas vid en ny huvudförhandling 26 kap. 15 a §*.

Skriftlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt till den del den anses ha betydelse för målet.

Om det finns ett hinder för att bevisning som har tagits emot tidigare tas emot på nytt, ska domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.

Vid en sådan ny huvudförhandling vid tingsrätten som hålls efter att huvudförhandlingen har skjutits upp för länge tas tidigare mottagen muntlig bevisning i princip emot genom en bild- och ljudupptagning till den del den anses ha betydelse för målet. Motiveringen till ändringen av bestämmelsen är densamma som motiveringen till användningen av upptagningen i besvärsärenden i hovrätten. På tilläggsförhör och omförhör samt på hänvisningsförfarandet tillämpas i denna situation även i tingsrätten 26 kap. 15 a § i RB (RP 133/2021 rd s. 62).

RB 6 kap. 12 a § (ny) och BRL 6 kap. 12 a § (ny)

***I ett mål som en högre domstol har återförvisat till tingsrätten tas tidigare mottagen muntlig bevisning emot genom en bild- och ljudupptagning vid huvudförhandlingen, om det med hänsyn till skälet till återförvisning kan anses vara lämpligt. Om den muntliga bevisningen tas emot genom en bild- och ljudupptagning tillämpas på tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning vad som föreskrivs i 26 kap. 15 a §*.**

När högre rättsinstans återförvisar ett mål, kan tingsrätten i den här situationen ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning, som tingsrätten gjort vid en huvudförhandling som hållits tidigare i målet, om det med hänsyn till skälet till återförvisningen kan anses vara lämpligt. Det kan vara lämpligt att utnyttja

upptagningen till exempel då den tingsrätt som vid sidan av muntlig bevisning om grunden för skadestånd också tagit emot muntlig bevisning om skadans omfattning kommer fram till att det saknas ersättningsgrund, men hovrätten är av annan åsikt och återförvisar målet till tingsrätten. På tilläggsförhör och omförhör samt på hänvisningsförfarandet tillämpas i denna situation när upptagningen utnyttjas i tingsrätten 26 kap. 15 a § i RB (RP 133/2021 rd s. 63).

Om målet däremot hade återförvisats till exempel på grund av ett fel i bevisningsförfarandet eller på grund av frågor som gäller domförheten för en tidigare domstolsbehandling eller jäv för dess beslutssammansättning, kan det i allmänhet inte anses lämpligt att vid en ny huvudförhandling ta emot muntlig bevisning som tagits emot tidigare genom en upptagning. Då ska det i regel genomföras ett nytt förfarande (RP 133/2021 rd s. 63).

RB 17 kap. 59 § 1 mom. (ändrad)

Ett bevis som har tagits emot utom huvudförhandlingen ska inte tas emot på nytt vid huvudförhandlingen. Bevisningen ska dock tas emot på nytt om en part som har varit frånvarande begär det och parten har haft laga hinder för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att bevisningen behöver tas emot på nytt av särskilda skäl*. Muntlig bevisning kan till behövliga delar tas emot på nytt också genom en bild- och ljudupptagning.*

Om bevisning som tagits emot utanför huvudförhandlingen tas emot på nytt vid huvudförhandlingen, kan den muntliga bevisningen till behövliga delar tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts tidigare utanför huvudförhandlingen. När bevisning som tagits emot utom huvudförhandlingen ska tas emot på nytt vid huvudförhandlingen har inte ändrats i detta sammanhang (RP 133/2021 rd s. 65).

Arbetsgruppens ställningstagande

Tingsrätterna drar själva nytta av strukturerad behandling och indexering i situationer där de har förutsättningar att använda bevisupptagningar på samma sätt som hovrätten. Till exempel i omfattande mål eller sådana mål som har internationella kopplingar sker upprepningen av huvudförhandlingen till vissa delar eller bevisupptagning utanför den i någon mån. De processbesparingar som eftersträvas med reformen kan i dessa fall uppnås redan i tingsrättsskedet.

9.2 Anmälan om upptagning till den som ska höras

RB 17 kap. 46 § 2 mom. (nytt)

***Ordföranden ska innan förhöret inleds underrätta ett vittne, en sakkunnig samt en part eller annan person som ska höras i bevissyfte om att förhöret spelas in*.**

Det nya momentet gäller förhandsuppgifter till den som ska förhöras om att förhöret med hen spelas in. Upptagningen bedöms inkräkta i den förhördes integritet. Underrättelse om inspelning uppfyller kraven på transparens i behandlingen av personuppgifter. Uppgifter om inspelning ska lämnas före förhöret och oberoende av om den som ska förhöras redan annars känner till

saken. Det finns inget krav på att den som förhörs ska samtycka till upptagningen (RP 133/2021 rd s. 64).

9.3 Utskrift

RB 22 kap. 9 § (ändrad)

I den domstol som behandlar målet *kan* det till behövliga delar *göras* en *utskrift av den inspelade berättelsen*, om domstolen anser att detta främjar behandlingen av målet.

Bestämmelserna har inte ändrats i sak på denna punkt. Ljudet från inspelningen kan transkriberas, men detta har inte gjorts just av resursskäl. Beslut om utskrift fattas alltid av den domstol som behandlar målet (RP 133/2021 rd, s. 68).

9.4 Bevaring av upptagningen

RB 22 kap. 10 § (ny)

***En bild- och ljudupptagning ska bevaras i 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft*.**

Det har föreskrivits om bevaringstiden för bild- och ljudupptagningar för att säkerställa integritetsskyddet för dem som förhörs och för att garantera skyddet för personuppgifter med beaktande av det osannolika behovet av att använda upptagningarna i andra mål och kostnaderna för bevaringen. Det är inte fråga om en minimitid (RP 133/2021 rd s. 69).

9.5 Utlämnande av uppgifter i en bild- och ljudupptagning

Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar 13 § 2 (ny) och 3 mom. (ändrad)

Uppgifter i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig hos domstolen där den kan ses. Uppgifter om ljudet i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan dock lämnas ut med iakttagande av 16 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

***Uppgifter i en annan* bild- och ljudupptagning *än en sådan som avses i 2 mom. kan lämnas ut* bara genom att upptagningen hålls tillgänglig hos domstolen där den kan ses, om det med beaktande av upptagningens innehåll finns skäl att anta att utlämnandet av uppgifterna på något annat sätt kan leda till att integritetsskyddet för personer som förekommer på upptagningen kränks.**

I det ändrade 2 mom. avses med en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten avses en upptagning som görs i tingsrätten med stöd av det föreslagna 22 kap. 6 § 1 mom. i RB. Uppgifter i en sådan bild- och ljudupptagning kan lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig i domstolen. Det kan också vara fråga om någon annan domstol än var bild- och ljudupptagningen har gjorts eller var målet behandlas. Ingen, inte ens en part eller ett vittne själv, har rätt att få del av upptagningen på något annat sätt. Det är dock möjligt att lämna ut uppgifter om ljud i bild- och ljudupptagningar och således till exempel en kopia – i detta

avseende ska förfaras på samma sätt som för närvarande i fråga om ljudupptagningar (RP 133/2021 rd s. 86–87).

Paragrafens nya 3 mom. gäller andra bild- och ljudupptagningar än sådana som avses i 2 mom. och som ingår i rättegångsmaterialet. Till denna del ändras lagen inte innehållsmässigt, utan det nya 3 mom. motsvarar 2 mom. i den gällande lagen (RP 133/2021 rd s. 88).

Arbetsgruppens ställningstagande

Med tanke på målen för reformen är det viktigt att parterna och deras biträden i tillräcklig utsträckning kan sätta sig in i innehållet i bevisupptagningen och på så sätt i sina besvär och sina bemötanden i hovrätten specificera den bevisning som de anser vara nödvändig. Huvudregeln kan dock inte anses vara att biträdena regelbundet ska sätta sig in i upptagningarna. Detta kommer att innebära betydande onödiga rättegångskostnader. Åtminstone i sedvanliga mål ska biträdet på basis av sina egna anteckningar kunna föra talan, med beaktande dessutom av att bevisupptagningarna visas upp när biträdet är närvarande vid huvudförhandlingen.

Lagen om säkerhetskontroller vid domstolar 5 § 3 mom. (nytt)

En säkerhetskontrollör har också rätt att på de sätt som anges i 1 mom. kontrollera en person som önskar se på en bild- och ljudupptagning hos domstolen, och de saker som personen medför, för att säkerställa att sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning inte medförs då personen ser på en bild- och ljudupptagning. Säkerhetskontrollören har under samma förutsättningar rätt att under den tid en person ser på en bild- och ljudupptagning frånta personen ett föremål som lämpar sig för bildupptagning och som påträffats vid en kontroll eller på något annat sätt.

Det är viktigt att säkerställa att en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten och i vilken den som förhörs hela tiden klart kan identifieras aldrig lämnas ut från domstolen (RP 133/2021 rd s. 86). Därför är det möjligt att utföra säkerhetskontroller också för att skydda privatlivet på det sätt som föreskrivs i det nya 3 mom. Bestämmelsen gäller både sådana bild- och ljudupptagningar som avses i 22 kap. 6 § 1 mom. i rättegångsbalken och andra bild- och ljudupptagningar som ingår i rättegångsmaterialet. Lagutskottet (LaUB 16/2021 rd, s. 19) har betonat att en sådan säkerhetskontroll ska utföras först när en begäran om att få se en bild- och ljudupptagning framställs. Ett föremål som lämpar sig för inspelning av bild ska fråntas endast under den tid personen ser på upptagningen. Det nya 3 mom. begränsar inte säkerhetskontrollörens rätt att kontrollera en person också med stöd av 1 mom.